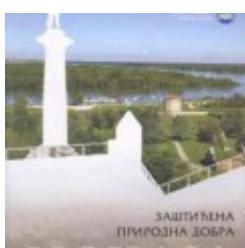
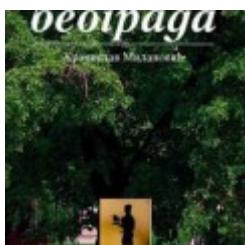


# Neprikladna stručna terminologija u knjigama i zakonskoj regulativi

**Napisao prof. dr Velimir Ćerimović**

ponedeljak, 14. jun 2010. 18:09



## Apstrakt

Danas još uvek nije temeljno istraženo koliko postojeća legislativa i aktuelna zakonska regulativa sa nestručnom i nepreciznom terminologijom u oblasti gradograditeljstva štetno utiče na sve negativne efekte urbanizacije gradova i naselja u Srbiji. Svakako, u vezi s tim postoji više uzroka, ali ipak je malo poznato da Zakon o planiranju i izgradnji i drugi zakoni i posledični akti, zbog nepoznavanja i višedecenijskog ignorisanja činjenice da postoje objekti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, odnosno kulturno-parkovnog nasleđa, stvaralaštva, kulture i umetnosti, predstavlja jedan od uzroka<sup>1</sup>, zbog kojeg nadležne institucije, od lokalnih do državnih, svesno ili nesvesno doprinose, saučestvuju i posredno legalizuju pseudourbanizaciju, odnosno suburbanizaciju gradova i naselja u Srbiji<sup>2</sup>.

Zna se da su i stariji zakonski propisi u toj oblasti u drugoj polovini 20. veka marginalizovali činjenicu o postojanju objekata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva i da su oni posledično ustoličili i legalizovali nestručnu i nepreciznu zakonsku terminologiju, koja se u nedogled i neselektivno prepisuje i danas. Zbog toga, kao posledica takve zakonodavne delatnosti danas postoje razni zakonski propisi i drugi akti, zatim knjige, brošure, studije, projekti, prostorna i urbanističko-planska dokumenta, koji ne poznaju objekte pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, odnosno kulturno-parkovnog nasleđa, stvaralaštva, kulture i umetnosti.

U odnosu na negativne i alarmantne efekte nestručne i neprecizne terminologije u oblasti gradograditeljstva, koje su svesno i nesvesno podsticale različite, a najviše jednostrano profiterski opredeljene interesne grupe prema urbanoj i životnoj sredini, savremeni gradograditelji su se našli pred novim izazovima i laverintom lokalnih i globalnih promena, koje nameću potrebu novog odnosa prema planiranju gradova i naselja. U ovom kontekstu, nezaobilazno je razotkrivanje laverinta terminoloških zamki koji kroz zakone, knjige, projekte, urbanističke planove itd., posredno doprinosi legalizaciji pseudourbanizacije i koji kao aktuelna i preteća opasnost, zahteva integrativan, transparentan i odgovoran odnos pejzažnih arhitekata, planera, urbanista, arhitekata, istoričara umetnosti, dizajnera i drugih stručnjaka koji participiraju u planiranju i izgradnji gradova i naselja u uslovima globalnih promena.

U ovom radu, analizira i artikuliše se štetni uticaj tzv. patentiranih slogana koji kroz samo neke od ovde pomenutih zakona i knjiga, posredno podstiču pošasti urbanizacije kakve su suburbanizacija i pseudourbanizacija. Upravo tako ozvaničeni i uzakonjeni patenti utiču na posrednu legalizaciju ovih pošasti i drugih zagadenja građene i životne sredine. Ništa bolja situacija nije ni u raznim plansko-urbanističkim dokumentima, pa ovaj kritički osvrt ima i svoje šire sagledavanje i značenje. Smisao toga jeste da se dobromerivo ukaže koliko ovaj upadljivi, uvreženi i više decenija prisutan problem nanosi nemerljive štete teoriji i praksi urbanističkog i prostornog planiranja.



Na isti način, ovakvim odnosom posebno se nanose štete teoriji i praksi pejzažno-arkitektonskog graditeljstva, integrativnoj zaštiti kulturnih i prirodnih dobara, urbanom prostoru i ambijentima, održivom opstanku i eko-urbanom razvoju, jer danas sve više eskaliraju razni oblici pseudourbanizacije i divlje gradnje, redukcije volumena, usurpacije i degradacije delova i celina pejzažno-arkitektonskog graditeljstva itd. Pod uticajem negativnih i vrlo pretečih efekata staklene bašte, to je nemerljiva šteta koja se svakodnevno nanosi lokalnoj zajednici, urbanoj i životnoj sredini u uslovima lokalnih i globalnih promena.



### Ključne reči

Terminologija, pejzažno-arkitektonsko graditeljstvo, stvaralaštvo, kultura, umetnost i nasleđe, prirodna i urbana dobra, kulturno-parkovno nasleđe, integrativna zaštita, prostorno i urbanističko planiranje.

## Uvod

U Beogradu je septembra 2006. g. promovisana publikacija „Zelenilo Beograda“ sa pretenzijama monografskog dela čiji je autor Hranislav Milanović, a izdavač JKP „Zelenilo–Beograd“. Zatim je decembra 2008. g. promovisana još jedna takva publikacija „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“ u kojoj je Hranislav Milanović urednik, a izdavači Sekretarijat za zaštitu životne sredine Grada Beograda i Zavod za zaštitu prirode Srbije.

Iz naslova je primetno da ovde nije reč o stručno-naučnom vrednovanju objavljenih publikacija, već kritički osvrt na primenjenu terminologiju koju u njima koristi i eksplatiše autor i urednik – pejzažni arhitekta Hranislav Milanović.

## Terminologija pejzažnog arhitekte

Glavni povod za kritički osvrt jeste mađioničarsko svrstavanje vrednih, planiranih, projektovanih i građenih delova kulturno-parkovnog nasleđa Beograda u prirodna dobra i njihova volšebna, odnosno posledična prezentacija kroz kombinovanje uredničke hortikulturno-šumarsko-prirodnjačke terminologije u publikaciji iz 2008. g.<sup>3</sup>. Isto tako, ova publikacija je posledično podstakla poređenje sa publikacijom iz 2006. g. i kritički osvrt na zastupljeniju autorsku hortikulturno-šumarsku i nešto manje izraženu prirodnjačku terminologiju koju pomenuti autor potpisuje kao pejzažni arhitekta<sup>4</sup>.

Ovde je izuzetno važno skrenuti pažnju na tu činjenicu, jer autor u publikaciji „Zelenilo Beograda“, obzirom na potpis pejzažnog arhitekte i primenjenu uredničku terminologiju u pisanju publikacije iz 2008. g., ne piše na potrebnom nivou iskustva i znanja pejzažnog arhitekte i terminologije vezane za pejzažno-arkitektonsko graditeljstvo, stvaralaštvo, kulturu, umetnost i nasleđe.

To se posebno odnosi na poglavje od osam izabranih parkova u publikaciji iz 2006. g., gde kod nijednog nema takvog metodološkog pristupa, pa ni potrebnih podnaslova o prostorno-urbanističkim, pejzažno-arkitektonskim, ambijentalno-graditeljskim, morfološko-strukturalističkim, spomeničko-kulturnim, tipološkim, gradotvornim, i drugim karakteristikama, što znači da svaki od njih zasluguje posebnu pejzažno-arkitektonsko-urbanističku i stručno-naučnu analizu. Takav sistematičan pristup neminovno ukazuje na potrebu i mogućnosti za kvalitetnom monografijom o svakom vrednijem parku beogradskog kulturno-parkovnog nasleđa.

Naravno, svako poglavje u ovoj publikaciji može se još posebno analizirati kako bi se ukazalo na sve primetne manjkavosti sa aspekta pejzažno-arkitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, ali to nije svrha ovog kritičkog osvrta usmerenog na primenjenu ili svojevrsnu autorskiju i uredničku terminologiju.

Zatim, navedena publikacija presečno tangira razvoj urbanizacije Beograda tokom 19. i 20. veka, a kroz to i najvređnije delove pejzažno-arhitektonskog nasleđa Beograda u dokumentarnom smislu, što je isto bilo od uticaja na kritičko sagledavanje primenjene terminologije. Međutim, većinom poznate činjenice o istorijatu važnijih beogradskih kulturno-parkovnih celina u publikaciji iz 2006. g. i kratki istorijat nekoliko artefakata kulturno-parkovnog nasleđa Beograda, koji su predstavljeni kao prirodna dobra u publikaciji iz 2008. g., artikulišu i prezentuju se čitalačkoj javnosti na nivou iskustava i znanja iz okvira uredničke hortikulturno-šumarsko-prirodnačke terminologije i volšebo uzakonjenih slogana koji bitno odudaraju od savremene pejzažno-arhitektonsko-urbanističke terminologije, teorije i prakse.

Sa aspekta pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, odnosno prostornog i urbanističkog planiranja, ovaj kritički osrvt na primenjenu uredničku i autorsku hortikulturno-šumarsko-prirodnačku terminologiju, kojom se temeljno služi pejzažni arhitekta, ukazuje na činjenicu da se on i ne drži stručne pejzažno-arhitektonsko-urbanističke terminologije, koja bi po logici stvari trebala biti bliža(!!) takvom potpisu.

Ova činjenica je na isti način prisutna i u raznim plansko-urbanističkim dokumentima, pa ovaj kritički osrvt ima i svoje šire sagledavanje i značenje, jer dobromerni ukazuje koliko ovaj upadljivi, uvreženi i više decenija prisutan problem nanosi nemerljive štete teoriji i praksi urbanističkog i prostornog planiranja. Zatim, nanosi štete teoriji i praksi pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, integrativne zaštite kulturnih i prirodnih dobara, urbanom prostoru i ambijentima, održivom opstanku i eko-urbanom razvoju, kroz razne oblike pseudourbanizacije i divlje gradnje, redukcije volumena, usurpacije i degradacije delova i celina pejzažno-arhitektonskog graditeljstva itd., što je neuporedivo veća šteta u odnosu na neke druge, ovde pomenute manjkavosti u predmetnim publikacijama.

To je danas od posebne važnosti, jer gradograditeljstvo kroz svoju istoriju u kontinuitetu predstavlja fuziju arhitekture, pejzažne arhitekture i urbanizma. Čak je i u Pekinškoj povelji iz 1999. g. istaknuto: ...”u osnovi teorija arhitekture je interpolacija arhitekture, pejzažne arhitekture, urbanizma i oblikovanja grada. Ipak, moderni razvoj sve većih razmera pruža arhitektima sjajne mogućnosti bavljenja arhitekturom, pejzažnom arhitekturom i urbanizmom kao celinom. Takva tripartitna kompozicija omogućuje projektantu da rešenja traži unutar znatno šireg okvira... ”.

Naravno, primena navedene uvrežene i štetne terminologije ukazuje na ignorisanje ili previđanje ovakvih savremenih pejzažno-arhitektonsko-urbanističkih stremljenja, pregnuća i dostignuća. Dakako, ovo može biti samo jedan od razloga zbog kojeg autor i urednik projektovane i baštijnjene celine kulturno-parkovnog nasleđa i drugih struktura i artefakata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti u artificijelnoj sredini, lakonski i mađioničarski prevodi u tzv. zelene, parkovske, slobodne, otvorene, javne i druge površine.

Međutim, u ovim publikacijama urednik i autor kao pejzažni arhitekta nikako neobjašnjava po čemu npr. bilo koji park ili drugi planirani, projektovani i građeni „3D“ pejzažno-arhitektonski objekat može i treba iz faze u fazu svoditi i poistovećivati, a na taj način i potirati njegovu fizičku („3D“) strukturu i vidljivost, oblik, morfologiju sa bilo kakvom „2D“ zelenom, parkovskom, slobodnom, otvorenom ili javnom površinom?

Zatim, na osnovu jedne fenofaze u kojoj dominira zelena boja, deo njihovih gradivnih i strukturnih elemenata u svojevrsnom mimikrijskom stilu kao lako prilagodljivom i čak dvosmislenom patentu prevodi u „zelenilo“ sa posledičnim i neizbežnim pojmom „ozelenjavanje“, a zaboravljujući da postoje i druge fenofaze u kojima dominiraju razne boje. Po istom šablonu, kad dominira žuta boja, deo strukturalnih i gradivnih parkovno-vegetacijskih jedinica, grupa i oblika mogao bi se nazvati žutilo sa posledičnim i neizbežnim pojmom „ožutnjavanje“.

Isto tako, sa pozicija takve terminologije i pod okriljem nestručnih, ali uzakonjenih slogana i definicija i jednostranog i neselektivnog uredničkog hortikulturno-šumarsko-prirodnačkog pristupa vrednovanju planiranih, projektovanih, građenih i nasleđenih kulturno-parkovnih celina i drugih pejzažno-arhitektonskih jedinica i artefakata, dovoljno je postojanje samo nekoliko parkovno-vegetacijskih elemenata, grupa i oblika da bi postojao jak i opravdan povod za evidentiranje virtualne prirodne tvorevine, procesa i svojstava u građenoj sredini. Dakle, iako se radi o pejzažno-urbanim strukturama u građenoj sredini, pa i ostvarenjima sa kreativno-stvaralačkim i spomeničko-kulturnim svojstvima, iste se pod okriljem zakona čak i sa asfaltiranim stazama iz 20. veka!?, japanskim vrtom iz 21. veka!?, podzemnom garažom iz 21. veka!? itd. volšebo, a iznad svega stručno i naučno neutemeljeno, proglašavaju i evidentiraju kao prirodna dobra (prirodne tvorevine ili prirodno nasleđe!?).

Zato nije teško zaključiti zašto je autor prve publikacije prihvatio još jedan izazov da se u drugoj publikaciji „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“ pojavi u ulozi urednika. Naravno, iz već pomenutih razloga, ovde se neće ulaziti u analizu činjenice zašto ova druga publikacija nema ni recenzenta, odnosno zašto se iz Zavoda za zaštitu prirode Srbije niko nije potpisao (osim potpisa „za izdavača“) barem kao urednik-saradnik ili nadležni poslenik (šef) odeljenja u vezi sa iznešenim podacima o tzv. spomenicima prirode ili tzv. značajnim prirodnim dobrima kada su u pitanju baštinjene, projektovane i građene pejzažno-arhitektonske jedinice u artificijelnoj ili građenoj sredini, što dodatno otvara brojna nerazjašnjena pitanja i dileme.

Međutim, sa aspekta autorski i urednički primenjene terminologije i zastarele regulative, kao i državnih institucija i ustanova koje stoje iza jednostranih zakonskih projekcija, rešenja i akata u toj oblasti, verovatno se navedene publikacije samo mogu poželeti. Ipak, sa aspekta savremene stručne terminologije u oblasti prostornog planiranja, urbanizma i pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, pa i sa tog stručno-naučnog aspekta, navedene publikacije kroz primenjenu uredničku ili autorskiju terminologiju indukuju i proizvode nesagledive štetne posledice u oblasti pejzažno-arhitektonsko-urbanističke teorije i prakse i kao takve same ponistiavaju sopstveni značaj i poželjni ili očekivani pozitivni efekat u toj oblasti znanja, stvaralaštva, kulture, umetnosti, graditeljstva itd.

Na taj način, i ono što je dobro s aspekta dokumentarne vrednosti ostaje zamagljeno zbog bitnih konceptualnih i neprihvatljivih terminoloških manjkavosti u publikaciji „Zelenilo Beograda“. Ipak, navedene publikacije verovatno nebi ni skrenule pažnju stručnog dela čitalačke javnosti da urednik, odnosno autor jedne od njih nije potписан kao pejzažni arhitekta.

Ali kada je u pitanju kritički osvrt na publikaciju „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“ jasno je vidljivo kako primenjena urednička terminologija temeljno podržava neodrživi koncept Zavoda za zaštitu prirode Srbije, jednostrano uzakonjene regule Zakona o zaštiti prirode iz 1991. g. i najnovijeg Nacrtu zakona o zaštiti prirode iz 2005. g., po kojima se planirane, projektovane i građene rezidencijalne i druge celine kulturno-parkovnog nasleđa u artificijelnoj sredini proglašavaju za prirodna dobra, kao i prirodna područja i celine, iako su one gradotvorna tvorevina gradograditelja i utelovljeni deo kulturnog, odnosno urbanog pejzaža, urbane memorije, urbane geografije i morfologije..., te nemaju prirodna svojstva, jer nisu prirodne tvorevine sa prirodnim procesima i nisu nikakva prirodna područja i celine.

U vezi s tim, Rastimir – Yves Nedeljković navodi kako dr Pol Filipo (Paul Philippot) ističe značenje kulturnog pejzaža i za njega "on uvek predstavlja kulturnu realnost"<sup>5</sup>. Dakle, kako planirani, projektovani i građeni parkovi i drugi pejzažno-arhitektonski objekti i celine čine kulturno-urbani pejzaž, oni su kulturno-urbana tvorevina i realnost, a ne prirodna. Na sličan način i Branka Šekarić apostrofira Micel N. i Bagi S. (Mitchell N. & Buggey S.) navodeći da "kod kulturnog pejzaža akcenat je na ljudskoj istoriji, kontinuitetu kulturnih tradicija, društvenim vrednostima i težnjama..."<sup>6</sup>.

Iza volšebo uzakonjenih pravila i obrazloženja po kojima su napred pomenuti projektovani, planirani i građeni parkovi Beograda proglašeni za prirodna dobra, stao je i pejzažni arhitekta kao urednik pomenute publikacije. U vezi s tim, treba podsetiti da je takvo jednostrano prirodnjačko vrednovanje kulturno-parkovnog nasleđa neutemeljeno sa aspekta kulturnog pejzaža i pejzažno-arhitektonsko-urbanističke teorije i prakse, kao i važnog uočavanja, vrednovanja i afirmisanja mesta, uloge i značaja pejzažno-arhitektonskih, kreativno-stvaralačkih, gradotvornih, gradograditeljskih i drugih spomeničko-kulturnih svojstava i vrednosti ovih građenih struktura u artificijelnoj sredini.

Na taj način, jasno je da strukture i artefakti kulturno-parkovnog nasleđa nisu nikakve prirodne tvorevine, niti prirodna područja, ni celine. Iz tih razloga, one ni ne mogu imati prirodna svojstva samo zato što njihov neporecivo važan strukturalni deo čine projektovane, interpolisane i proizvedene, donete i ugrađene npr. parkovno-vegetacijske jedinice koje su u funkciji graditeljsko-ambijentalnog, eko-urbanog, te pejzažno-arhitekturnog oblikovanja/dizajniranja, integrisanja, sintetizovanja i artikulisanja urbaniteta i gradotvornog ambijenta, odnosno opremljene ili kultivirane (artificijelne) urbane i predeone sredine, memorije, morfologije, geografije i pejzaža.

Osim toga, treba uvek imati na umu da su pejzažno-arhitektonske strukture i artefakti najdirektnije vezane za stvaralačku imaginaciju i polivalentno gradotvorno iskustvo, umeće i znanje gradograditelja, te ambijentalno-urbane, pejzažno-arhitekturne, rekreativno-funkcionalne, duhovno-obnoviteljske, prosvetno-obrazovne, eko-urbane i druge potrebe lokalne zajednice. Iz tog razloga, pejzažno-arhitektonske strukture i objekti

su gradotvorne, alternativne i suptilno oblikovane, integrisane i sintetizovane jedinice i artefakti koji čine vrhunske pejzažno-ambijetalne i prostorno-graditeljske, odnosno prelazne, kreativno-urbane, specifično sa-zdane, građene, oblikovane i urbano i podnebljem uslovljene, ali i graditeljski stvorene sintetičke, morfološke i pejzažno-arhitekturne forme i paradigme, veze i odnose prema neposrednom predeonom pejzažu.

U vezi s navedenim, sa aspekta savremene teorije i prakse prostornog planiranja i urbanizma, integralne zaštite kulturnih i prirodnih dobara, zatim pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, u pomenutim publikacijama reč je o uvreženoj i zastareloj, prevaziđenoj i okoštaoj, odnosno stručno-naučno problematičnoj i neutemeljenoj terminologiji. Ona se u Srbiji i novim državnim tvorevinama u susedstvu pod uticajem nekadašnjeg centralističko-urbanističkog lobija u drugoj polovini 20. veka neprimereno, nekritički i neselektivno, svesno i nesvesno koristila i koristi u funkciji jednostranog i nestručnog dvodimenzionalnog („2D“) i unižavajućeg obezvredovanja i poništavanja gradograditeljskog i gradotvornog identiteta, prostorno i urbanističko-planskog legaliteta i vrednosti ukupnog parkovno-urbanog, odnosno posebnog, pa i nacionalno vrednog dela pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa Beograda i Srbije. I u jednoj i drugoj publikaciji, izuzetno je naglašeno voljevno (mađioničarsko) pretvaranje „3D“ parkovno-urbanih struktura Beograda u „2D“ zeleno obojene površine, koje je ravno pretvaranju smisla (pejzažno-arhitektonskog artefakta) u besmisao ravnih.

## Pitanja i činjenice

Primenjena autorska i urednička terminologija kod stručnjaka u oblasti teorije i prakse prostornog i urbanističkog planiranja i stručnjaka u oblasti pejzažno-arhitektonske teorije i prakse, odnosno projektovanja, revidovanja, nadzora, izgradnje, izrade tenderske dokumentacije, odnosno zaštite, evidencije, dokumentacije, obnove i revitalizacije objekata, struktura i artefakata kulturno-parkovnog nasleđa, ali i drugih planiranih i projektovanih celina i jedinica pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti, izaziva veliku zabunu i stvara potpunu zbrku u razlikovanju od suštinskih do suptilnih, ali prepoznatljivih odrednica koje čine bitnu razliku između „2D“ ravni i „3D“ fizičkih struktura u ovoj pejzažno-graditeljskoj, prostorno-urbanoj, inspirativno-obnoviteljskoj, rekreativno-funkcionalnoj i tradicionalno-kulturnoj oblasti stvaralaštva i graditeljstva sa istorijskim kontinuitetom od ikona do danas.

U vezi s tim, ima puno razloga za brojna pitanja, nejasnoće, probleme i dileme, koje ovakva autorska i urednička jednostrana, neprecizna, štetna i kontraproduktivna terminologija podstiče i artikuliše. Ovde je dovoljno pomenuti samo neka pitanja i činjenice:

- kako planirani, projektovani i građeni park, odnosno nasleđene „3D“ strukture kulturno-parkovnog nasleđa i drugi pejzažno-arhitektonski objekti i artefakti<sup>7</sup> mogu biti „2D“ zelenе površine, kad je zeleno obojena ili neobojena površina, samo jedan deo ili dimenzija bilo koje „3D“ parkovno-urbane ili pejzažno-arhitektonske strukture (parka, vrta, skvera, ili neke druge graditeljske strukture itd.)!<sup>8</sup>?
- na kraju, kako projektovati zelenu površinu, da bi se po tom projektu izgradio neki pejzažno-arhitektonski objekat (park), odnosno kako projektovati građevinsku površinu da bi se po tom projektu izgradio neki stambeni ili poslovni objekat?
- kako planirani, projektovani i građeni park, odnosno nasleđene „3D“ parkovno-urbane ili pejzažno-arhitektonske strukture, čak i sa voljevno asfaltiranim stazama, japanskim vrtom, podzemnom garažom itd., mogu biti prirodna dobra, kad zaštita prirodnih dobara podrazumeva zaštitu prirodnih tvorevina, procesa i svojstava!?: što znači, samo park ili grad prepušteni prirodnim procesima<sup>9</sup>, odnosno zapušteni ili napušteni, postaju šuma ili prirodna tvorevina.
- kako to da se u urbanističkom, odnosno regulacionom planu bilansiraju površine<sup>10</sup> svih drugih fizičkih struktura, a samo se tzv. zeleno obojene površine<sup>11</sup> mađioničarski u takvim bilansima potpisuju pod planirane ili postojeće fizičke („3D“) strukture, da bi se nakon toga ponovo iskazale (bilansirale) kao nekakve „2D“ zelenе površine, pa u bilansu, umesto površine fizičke „3D“ strukture ili poznatog pejzažno-arhitektonskog objekta, voljevno se izračunava površina površine!?

Samo na osnovu ovih činjenica i pitanja jasno je da takvi zeleno-površinski bilansi predstavljaju jednostranu, odnosno stručno-naučno neutemeljenu površinizaciju pejzažno-arhitektonskih „3D“ struktura i pokazuju da park ili drugi pejzažno-arhitektonski objekti kao „3D“ fizičke strukture ili artefakti nisu ništa drugo do nekakva površina površine ili „2D“ ravan. Upravo takve apsurdnosti proistekle su iz nesuvislih definicija da tzv. zelena

površina jeste površina površine, da je tzv. istorijski park takođe zelena površina<sup>12</sup> itd. Tako su voljebno uzakonjena različita sporna pravila, koja se mogu pročitati u skupocenoj i terminološki potpuno promašenoj i obezvređenoj i takozvanoj Zelenoj regulativi Beograda iz 2003. g. (<http://www.urbel.com>), terminološki manjkavom Zakonu o planiranju i izgradnji iz 2003. g. (<http://www.ingkomora.org.rs>), a najnovije i u terminološki neverovatnom i neznalačkom srpskom slučaju Nacrtu zakona o zaštiti i unapređivanju tzv. zelenih površina iz 2006. g. (<http://www.ekoserb.sr.gov.rs>), Nacrtu zakona o zaštiti prirode iz 2005. g. (<http://www.ekoserb.sr.gov.rs>) itd.

## Dobitak ili gubitak?

Znači, čitajući ove skupocene publikacije i ne upuštajući se u to odmah da li su one veći dobitak ili gubitak za struku, uz dosadašnje pohvale bez kritičkog sagledavanja i promišljanja o primenjenoj a ovde blago rečeno, izuzetno štetnoj autorskoj i uredničkoj terminologiji sa dugoročno, a možda i trajno štetnim posledicama i drugim kolateralnim štetama itd., svaki laik pa i stručnjak teško može razumeti šta je u stvari ili šta čini tzv. zelenilo Beograda, zatim tzv. sistem zelenila Beograda ili tzv. sistem zelenih površina, odnosno šta jeste a šta nije prirodno dobro u građenoj sredini.

Što se tiče nesagledivosti šteta u oblasti teorije i prakse prostornog i urbanističkog planiranja, integrativne zaštite kulturnog i prirodnog nasleđa i teorije i prakse pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, one se već uveliko manifestuju kroz uzakonjene patente u legislativi kao širem okviru, prostorno-planskoj zakonskoj regulativi kao užem okviru i plansko-urbanističkim dokumentima. Iz njih se to dalje širi na već uvreženu praksu nepoznavanja činjenice da samo pejzažno-arhitektonske strukture, objekti i artefakti mogu da tvore „3D“ pejzažno-arhitektonski sistem. Zato se umesto toga i dalje se afirmiše tzv. sistem zelenih površina kojeg čine virtuelne zeleno obojene „2D“ ravni, usled čega se svakodnevno i olako potire suštinski važan plansko-urbanistički legalitet i kreativno-stvaralački, fizički i gradotvorni identitet „3D“ pejzažno-arhitektonskih struktura. Tako se onda i za postojeći park bez problema kaže da nije park kada to zatreba moćnicima kao u slučaju Petog parkića.

Isto tako, šteta je što se planirani, projektovani i građeni objekti i artefakti kulturno-parkovnog nasleđa svrstavaju u prirodna umesto u kulturno-parkovna dobra, čime im se obezređuju njihova stilsko-graditeljska i druga gradotvorna, odnosno kulturno-pejzažna svojstva koja su prepoznatljiva i kroz akcente koje ističu ovde citirani Y.R. Nedeljković – P. Filipo i B. Šekarić – N. Mičel i S. Bagi. Osim toga, temeljno je u Beogradu zapostavljena činjenica i „rezultat shvaćanja perivoja kao umjetničkog djela, kao arhitektonsko kreativnog ostvarenja njegova stvaraoca, kao jedinstvenog i nedjeljivog prostora kuće i okoliša, kao urbanistički i oblikovno snažnog elementa prostora, kao elementa slike ulice i slike grada“...<sup>13</sup>.

Nadalje, šteta je što se vredna i značajna spomeničko-kulturna, gradograditeljska i druga kreativno-stvaralačka svojstva marginalizuju, a što je još gore i ne uočavaju, ne istražuju i ne proučavaju, zbog čega oni danas i nemaju status kulturno-parkovnog, već im se voljebno pripisuje i određuje status prirodnog nasleđa. Zato je još i danas prisutno nepoznavanje i degradacija nacionalno vrednih objekata i artefakata kulturno-parkovnog nasleđa Beograda i Srbije. Sve ovo dovoljno govori o nemerljivosti štete koju svakodnevno do nipodaštavanja trpi teorija i praksa pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, zbog čega se već decenijama degradiraju njihove strukture, redukuju volumeni, ne grade novi parkovi i drugi pejzažno-urbani objekti, a sve više se na njihovom mestu ili umesto njih grade parkinzi, garaže i druge pseudourbane strukture.

Međutim, iz primenjene (odabrane) autorske i uredničke terminologije u navedenim publikacijama čak i stručnjak sa iskustvom teško da može stvoriti i virtuelnu predstavu, a još teže može stvarno razumeti da li uopšte postoji i kakve su stilsko-graditeljske, spomeničko-kulturne, gradotvorne i gradograditeljske vrednosti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva Beograda. U takvom kontekstu, još manje se može saznati o nacionalnim vrednostima kulturno-parkovne baštine Beograda, njenom urbanističko-planskom legalitetu, graditeljsko-urbanom identitetu, kontinuitetu, tradiciji i kulturi. Tako se još uvek malo zna da je ona u širem smislu neodvojni deo evropske, pa i svetske kulturno-parkovne baštine i pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti.

Nadalje, autor i urednik u obe publikacije prezentuje arhivske podatke i činjenice o nastanku raznih beogradskih parkova. U duhu autorske i uredničke terminologije, prestižne parkovno-rezidencijalne tvorevine i druge strukture kulturno-parkovnog nasleđa Beograda umesto artikulisanja njihove otmenosti, dostojanstva,

reprezentativnosti i elitnosti više prati terminološka nedoslednost, pa su one nekad tzv. zelene površine, nekad tzv. slobodne površine, nekad tzv. parkovske površine, nekad tzv. otvorene, a najčešće tzv. javne površine. Zato čitalac na kraju može zaključiti da one nisu deo ambijentalno i prostorno-graditeljske i pejzažno-urbane matrice, odnosno artificijelne sredine, već nešto izvan toga. Isto tako, stiče se utisak da su one potpuno nedefinisane fizičke („3D“) i graditeljsko-urbane strukture i da je njihov urbanističko-planski legalitet i gradotvorni i gradograditeljski identitet fluidan i kao takav dozvoljava ovakve absurdne patente za transformaciju „3D“ fizičkih struktura u nekakve virtuelne oblike tzv. površina, što jedino odgovara kvazipreduzetnicima ili investitorsko-urbanističkom lobiju kao u slučaju Petog parkiћa u Beogradu u kojem je zdušno i rušilački učestvovalo i JKP „Zelenilo-Beograd“.

Znaci, ako fizičke strukture ili „3D“ objekti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, imaju planski i projektantski određenu namenu, funkciju, mesto, ulogu i značenje u graditeljsko-urbanoj strukturi i matrici, onda su to definisane celine ili jedinice sa jasnim gradotvorno-ambijentalnim identitetom i prostorno-urbanističkim legalitetom<sup>14</sup>. Zato takve fizičke („3D“) strukture ne mogu biti i nisu nikakve „2D“ tzv. zelene, slobodne, parkovske, otvorene i javne površine.

Pored toga, svaki pejzažno-arhitektonski, kao i svaki drugi građeni objekat u građenoj sredini ima definisane prostorne gabarite i predstavlja graditeljski, urbanistički i prostorno definisanu, odnosno namenski i funkcionalno uslovljenu i oblikovno završenu ili zatvorenu celinu. Iako su „3D“ pejzažno-urbane celine, najčešće bez ograda, one kao takve takođe predstavljaju prostorno, urbano, graditeljski i namenski definisanu, završenu ili zatvorenu celinu, kao i sve druge arhitektonsko-urbane strukture. Zato one ne mogu biti i nisu tzv. otvorene površine, već samo pejzažno-arhitektonski ili pejzažno-urbani objekat, javno dobro ili prostor.

Isto tako, takvi građeni objekti nisu nikakve slobodne površine. Naime, ako su izgrađeni, onda takvi objekti i prostori na kojima su oni izgrađeni nisu i ne mogu biti slobodni, već upravo suprotno. Znači, građeni su da bi bili u funkciji, a na taj način su definisani, namenjeni, zauzeti i stavljeni u funkciju određenih aktivnih i pasivnih rekreativnih aktivnosti građana i drugih gradotvornih i ekourbanih potreba.

Slogan „slobodna površina“ kao i tzv. zelena površina, predstavlja skriveni patent koji bez izuzetka potire treću dimenziju, gradotvorni identitet i plansko-urbanistički legalitet pejzažno-arhitektonskog objekta. Na taj način, ako u plansko-urbanističkom dokumentu nisu markirane poznate „3D“ pejzažno-arhitektonске strukture nego slobodna površina ili zelena površina itd., to je svojevrsni patent za inauguraciju i legalizaciju pseudourbanizacije i put koji vodi u bespuće usurpacije, divlje gradnje i degradacije pejzažno-urbanog i ambijentalno-graditeljskog prostora, odnosno građene sredine. Na kraju, to je isti taj put koji nas je danas, zbog negativnih efekata staklene bašte, uveo u bespuće pretećih lokalnih i globalnih promena.

Velika većina pejzažno-arhitektonskih jedinica (objekata) kao strukturni deo urbanog sklopa i graditeljsko-urbane matrice sa karakteristikama ambijentalizacije, kontekstualnosti, socijalizacije, urbaniteta i forme ima javnu namenu i predstavlja javno dobro i javni prostor<sup>15</sup>. Znači, zbog javne namene, takav „3D“ pejzažno-arhitektonski objekat ne može biti i ne može se paušalno nazivati javna („2D“) površina, jer se radi o fizičkoj pejzažno-arhitektonskoj strukturi, odnosno objektu ili artefaktu.

Na kraju, park ili neki drugi pejzažno-arhitektonski objekat jeste fizička „3D“ struktura. Zbog te činjenice, park ne može biti i nije parkovska površina, odnosno skver nije skverna površina, vrt nije vrtna površina, dvorac nije dvorska ili građevinska površina itd. Odnosno, „3D“ i „2D“, i obratno, nije i ne može biti isto.

Nesumnjivo da iz ovako problematične, a u stvari nestručne terminološke artikulacije celina i artefakata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa u prostorno-urbanoj matrici Beograda, čitalac dalje samo može steti dodatno štetan utisak da one kao takve čine sistem tzv. zelenila Beograda, što vrlo asocira na virtuelni ili tzv. „2D“ sistem zeleno obojenih površina u starijim i aktuelnim, ali u tom delu blago rečeno, terminološki spornim ili „zaraženim“ prostorno-urbanističkim dokumentima Beograda. Naravno, neke od tih dokumenata artikuliše i autor u publikaciji iz 2006. g. i nije čudno što on, kao pejzažni arhitekta koji preferira hortikulturno-šumarsku terminologiju, u njima ne uočava terminološki štetne disonance i posledice za teoriju i praksu planiranja, zatim pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa Beograda i Srbije.

Pored toga, uočavajući prepoznatljive grafičke i foto-priloge, poznavalac pejzažno-arhitektonskih struktura i artefakata Beograda može iz okvira prezentovanog teksta o njima zaključiti da se u publikacijama ustvari, terminološki jednostrano interpretiraju i obezvređuju mesto, uloga, značaj i postojeća gradotvorna svojstva objekata kulturno-parkovnog nasleđa i drugih jedinica pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva,

kulture i umetnosti. Iz toga razloga, jednostrana primena neprimerenog, ali volšebno uzakonjenog slogana „zelene površine“, temeljno dezavuiše i potire ne samo poznate građene, odnosno fizičke tvorevine pejzažno-arhitektonskog graditeljstva Beograda, nego urušava i prepoznatljive ambijentalne, gradotvorne i gradograditeljske elemente pejzažno-urbane matrice, ali i relevantnog, postojećeg, jedino mogućeg i stručno-naučno utemeljenog „3D“ pejzažno-arhitektonskog sistema u okvirima prostorno-urbanističke matrice Beograda<sup>16</sup>.

Određujući poglavlje u knjizi pod naslovom „razvoj zelenila u Beogradu od 19. do 21. veka“, autor u toj analizi potpuno izostavlja danas uveliko degradirane secesijske predvrtove kao vrlo vredan i značajan deo kulturno-parkovnog nasleđa Beograda čime, uz još neke manjkavosti te analize, dokazuje da su i za njega delovi beogradskog kulturno-parkovnog nasleđa velika nepoznanica. Umesto ovakvog naslova, sigurno je primerenije da jedan pejzažni arhitekta sistematičnije piše na pr. o razvoju pejzažno-arhitektonskog graditeljstva. Međutim, za obradu i prezentaciju prihvatljivijeg ili primerenijeg naslova u odnosu na pomenuti, potrebna su istraživanja, posledična terminološka verziranost i relevantna znanja o pejzažno-arhitektonskom graditeljstvu, stvaralaštву, kulturi, umetnosti i nasleđu Beograda, Srbije i šire.

U ovom kontekstu, pomalo je neverovatno da uredniku publikacije iz 2008. g., ali i autoru publikacije iz 2006. g. kao potpisanim pejzažnom arhitekti ne smeta što on neposredno i u kontinuitetu pominje i potire poznate fizičke („3D“) strukture beogradskih parkova. Tako na pr. u publikaciji „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“ za Akademski park se kaže da je prirodno dobro i da je njegov nastanak vezan za formiranje tzv. zelene površine 1867. g. i to po predlogu Emilijana Josimovića. Ovde se jasno vidi to istovremeno artikulisanje kulturno-parkovnog dobra i potiranje pre svega njegovog gradotvornog, planskog i građenog identiteta tobožnjom činjenicom da je on prirodno dobro. Zatim je vidljivo volšebno unižavanje, maskiranje, obezvredivanje i potiranje njegove treće dimenzije, odnosno postojeće fizičke strukture Akademskog parka tobožnjom činjenicom da je on već odavno i to čak još od Emilijana Josimovića predložen kao tzv. „2D“ zelena površina.

Ipak, pošto se prirodna dobra neplaniraju i negrade, baštinjeno kulturno-parkovno dobro Akademski park nije prirodna tvorevina, pa posledično nema ni elementarna prirodna svojstva. Zato on nije i ne može biti prirodno dobro i nije mu mesto u publikaciji „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“.

Pored toga, u vreme Emilijana Josimovića pominju se i poznati su divotni parkovi, vrtovi, predvrtovi, sadovi, bašte, drvoredi, skverovi itd., a slogan „zelena površina“ hortikultурно-šumarski je slogan koji dominira u drugoj polovini 20. veka. Njegovim svesno-nesvesnim uvođenjem u zakonodavnu i urbanističko-plansku terminologiju stvoren je patent koji u praksi predstavlja manipulacijsku rezervu skriveno-potencijalnih lokacija za gradnju profitabilnijih i ekološki neodrživih konstruktivnih objekata u Beogradu i drugim gradovima Srbije, kao u već poznatom slučaju Petog parkiћa u Beogradu.

Međutim, autor Hranislav Milanović u publikaciji iz 2006. g. navodi da „Josimović predlaže stvaranje javnih parkova i to na mestu Velike pijace (Studentski trg)“. To ukazuje na još jednu nedoslednost autora i urednika, jer u publikaciji iz 2008. g., prema njegovoj urednički volšebnoj interpretaciji činjenica, javni park na mestu Velike pijace vezan za formiranje tzv. zelene površine, što je neverovatna njegova hortikultурно-šumarska interpretacija Josimovićeve urbanističko-planske matrice i planske izgradnje fizičkih („3D“) struktura, medu kojima je i planirani park na mestu današnjeg Studentskog trga.

Dakle, pored navedene nedoslednosti koja stvara dilemu šta je ustvari Emilijan Josimović predložio (park ili tzv. zelenu površinu), na ovom primeru jasno se vidi da je za autora i urednika ovih publikacija „3D“ fizička struktura Akademskog parka na današnjem Studentskom trgu isto što i „2D“ zelena površina na mestu nekadašnje Velike pijace, kako on to malo autorski, pa malo urednički interpretira i piše. Znači, „3D“ = „2D“ i obratno!? Pa gde to postoji?

Ovde treba podsetiti da takve greške nisu svojstvene Emilijanu Josimoviću, pogotovo što je treća urbanistička rekonstrukcija Beograda (1867.- 1887. g.) artikulisala kvalitativne promene u nasleđenoj urbanističkoj matrici. Upravo je ona utvrdila vladavinu pravilnih blokova sa relevantnim fizičkim strukturama, a na taj način i prvu plansku graditeljsko-urbanu matricu Beograda na evropski način<sup>17</sup>. U njoj je nesumnjivo prepoznatljiv prostorno-planski legalitet i graditeljsko-urban identitet pejzažno-arhitektonskih, odnosno planski artikulisanih parkovno-urbanih struktura Beograda.

Uopšte uzev, ovde začuđuje još jedna činjenica što autorska i urednička terminologija koja je u funkciji poništavanja treće dimenzije beogradskih parkova doprinosi temeljnog urušavanju i poništavanju njihovog

pejzažno-arhitektonsko-urbanog, kreativno-stvaralačkog, odnosno gradotvornog identiteta i urbanističko-planskog legaliteta, ne vodeći dovoljno brigu ni o autoritetu prvog srpskog urbaniste Emilijana Josimovića, ni o sudu zainteresovanog i kompetentnog stručnog i naučnog dela čitalačke javnosti. Iz tog razloga, ovaj analitički pristup u vezi s tako ovekovečenom terminologijom i njenim štetnim posledicama dovoljno jasno ukazuje da će se ovi problemi u srpskim prilikama teško prevazići u doglednoj budućnosti. Zato čitaocu nije teško zaključiti da li su navedene publikacije veći dobitak (korist) ili gubitak (šteta) za stručnu i naučnu javnost, odnosno teoriju i praksu pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, urbanističkog i prostornog planiranja i integrativne zaštite kulturnih i prirodnih dobara, pa i šire.

## Prirodna dobra

U publikaciji „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“, projektovani i građeni parkovi i drugi pejzažno-urbani objekti svrstani su u prirodna dobra po već zastarelom Zakonu o zaštiti prirode iz 1991. g., a u okviru zaštićenog dobra pod br. 5. navodi se još „spomenik prirode“ sa kategorijom “značajno prirodno dobro”.

Za baštinjene, planirane, projektovane i građene parkove i druge pejzažno-urbane objekte, strukture i artefakte Beograda, urednika ove publikacije ispunjava i zadovoljava jednostrano obrazloženje za zaštitu njihovih tobožnjih prirodnih svojstava, jer ima uporište u tobože relevantnom, a u stvari jednostranom, neselektivnom, nekritičkom i iznad svega, uzakonjenom „predlogu Zavoda za zaštitu prirode Srbije“, koji čini „osnov zaštite“ ovde pomenutih celina kulturno-parkovnog nasleđa. Naravno, to je mnogo lakše nego uočiti, prepoznati, artikulisati i valorizovati njihova stvarna, odnosno postojeća, dominantna i relevantna pejzažno-urbana, stilsko-graditeljska, kreativno-stvaralačka, gradograditeljska, gradotvorna, spomeničko-kulturna i druga svojstva.

Tako se Zavodu i Zakonu, a onda posledično i uredniku i izdavačima, treba i mora verovati čak i ako su propisana pravila kontradiktorna ili nesuvrsila, pogotovo što je isključivo Zavod zakonski kompetentan da po uzakonjenoj definiciji prirodnog dobra jednostrano artikuliše, prepoznaće i otkriva, ni manje ni više nego „prirodna“(!?) svojstva planiranih, projektovanih, građenih i baštinjenih objekata i artefakata kulturno-parkovnog nasleđa, iako u njima, a pogotovo u takvom artificijelnom i gradotvornom ambijentu, nema netaknutih prirodnih tvorevinu ni uslova, pa posledično ni prirodnih procesa ni svojstava. Tu dominiraju građene, odnosno važne i značajne gradotvorne, arhitekturne, pejzažno-arhitekturne i prostorno-urbane forme, elementi i sadržaji, oblici i paradigme baštinjenih pejzažno-arhitektonskih struktura i artefakata u artificijelnom ili gradograditeljskom ambijentu<sup>18</sup>.

Na taj način, volšebo traganje Zavoda i pomenutih izdavača i urednika za tobožnjim prirodnim tvorevinama, procesima i svojstvima u građenoj sredini kod planiranih i građenih pejzažno-arhitektonskih struktura, zasniva se samo na jednostranom, odnosno elementarnom postojanju projektovanih, tj. rasadnički proizvedenih, donetih, interpolisanih i ugrađenih vegetacijskih jedinica i oblika u gradotvorno uslovljenu, projektovanu, graditeljski strukturisanu, integrисану i sintetizованu parkovno-urbanu formu ili ostvarenje, odnosno autorsko ili projektantsko delo.

Međutim, to nije dovoljno za artikulisanje bilo kakve prirodne tvorevine, odnosno prirodnih procesa i svojstava u planiranom, projektovanom, građenom i baštinjenom kulturno-parkovnom dobru u artificijelnoj sredini, a za njihova osnovna stilsko-graditeljska, gradotvorna i druga pretežna i dominantna spomeničko-kulturna svojstva i druge pejzažno-urbane uslovljenosti i vrednosti, pomenuti Zavod nije i ne može biti nadležan ni kompetentan.

U odnosu na dosadašnje posledice degradacije kulturno-parkovnog nasleđa u nadzemnom i podzemnom delu (Dvorska bašta iz <sup>19</sup>. v. sa podzemnom garažom iz 21. veka), izvršene usurpacije i redukcije volumena, delova i celina drugih struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva (park Terazijska terasa) itd., takvo jednostrano i neargumentovano vrednovanje od strane pomenutog Zavoda jednog dana može i proširiti granice u tumačenju uzakonjenog pravila (definicije) o prirodnom dobru, čime se samo šire zakonska ovlašćenja bez suštinskog doprinosa zaštiti, obnovi, revitalizaciji i očuvanju kulturno-parkovne baštine Beograda.

Takvo proširivanje ovlašćenja već je učinjeno u novom Nacrtu zakona iz 2005. g. u odnosu na Zakon iz 1991. g., pa je „prirodno dobro“ sad evoluiralo i zahvaljujući „kompetentnom“ Zavodu proglašeno je za „zaštićeno područje“ (čl. 35). Na taj način, uz već poznati jednostrani odnos i pristup u otkrivanju i prepoznavanju „prirodnih“ svojstava kod planiranih, projektovanih, građenih i baštinjenih kulturno-parkovnih

celina Beograda i Srbije, jednog dana neće biti neobično ako se na kraju nove zakonske regulative u Nacrtu koja propisuje šta je sve spomenik prirode (čl. 40., st. 2.) u zagradi doda još jedan „konsekventni“ slogan npr.: „kuće ili fizičke strukture i oblici građeni kamenom iz prirodnog majdana“ (kakva je na pr. zgrada Glavne pošte na uglu Takovske i Bulevara kralja Aleksandra). Čini se da je to sasvim dovoljno da jednog dana i ovakva građena ostvarenja (kuće), po nekakvom zakonski patentiranom osnovu, odnosno evoluiranoj ili samo kvantitativno proširenoj definiciji, postanu neka vrsta i kategorija prirodnog dobra!?

Još jedan razlog za oprez u vezi sa širenjem ovakvih zakonskih ovlašćenja bez pokrića i mere jesu i sva dosadašnja ovlašćenja i njihovi evolutivni dodaci i transformacije u funkciji zaštite tzv. prirodnih svojstava kod građenih struktura i artefakata kulturno-parkovnog nasleđa Beograda i Srbije, koja nisu dala pozitivne efekte za očuvanje, obnovu i revitalizaciju njihovih dominantnih spomeničko-kulturnih, pa ni elementarnih ekourbanih svojstava. To se naročito vidi na primeru Dvorske baštne sa interpolacijom garažnog sistema u njenom podzemlju, što je ozbiljan nagoveštaj bespuća totalitarne pseudourbanizacije, fizičke i hemijske razgradnje rezidencijalno-ambijentalne celine, ugrožavanja održivog razvoja vredne pejzažno-urbane i ambijentalno-graditeljske celine i lokalne zajednice, ali i ostvarene degradacije spomeničko-kulturnih i drugih svojstava ove vredne prestižno-rezidencijalne celine iz okvira kulturno-parkovnog nasleđa Beograda i Srbije.

Zahvaljujući širokim ovlašćenjima i jednostranim predlozima kada je u pitanju zaštita planiranih, projektovanih i građenih objekata i artefakata kulturno-parkovnog nasleđa Beograda, nadležne institucije vlasti su volšebo donele i odluke po kojima je njih nekoliko proglašeno za tzv. prirodna dobra. Tako su nadležene institucije već izdale upravno-pravne akte kao što su: „Uredba“ Vlade Republike Srbije za Botaničku baštu „Jevremovac“ 1995. g., „Rešenje“ nadležnog opštinskog sekretarijata za Gradski park u Zemunu 1991. g., zatim „Rešenje“ Skupštine grada za Pionirski park sa podzemnom garažom 2007.g. i Akademski park 2007. g., a za neke je postupak zaštite još uvek u toku (Topčiderski park i Arboretum Šumarskog fakulteta u Beogradu).

## **Versaj remek-delo kulturno-parkovnog nasleđa i srpska zakonodavna terminologija**

Međutim, ako u gotovo trodecenijskoj praksi autora i urednika pomenuih publikacija nije bilo volje, umeca, znanja ili mogućnosti da kao potpisani pejzažni arhitekta utiče na kvalitativnu promenu postojećih zakonskih rešenja i uvođenje stručne pejzažno-arhitektonske terminologije u oblasti zaštite, obnove i revitalizacije objekata kulturno-parkovnog nasleđa, odnosno planiranja, projektovanja i izgradnje drugih struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, ipak publikacije nije trebalo opterećivati raznim sloganima jednostrane, neprecizne i nestručne zakonodavne terminologije. U ovom kontekstu, svakako bi bilo korisnije da su se, umesto ovakvih „monografija“ sa štetnim dejstvom primenjene terminologije i drugim manjkavostima iz aspekta pejzažno-arhitektonske teorije i prakse, uradile manje zahtevne brošure dokumentarnog ili npr. vodici eko-turističkog karaktera sa primerenom pejzažno-arhitektonskom terminologijom.

Znaci, autor i urednik je nezavisno od jednostrano i neselektivno uzakonjenih slogana, mogao i trebao artikulisati primerenu stručnu ili pejzažno-arhitektonsko-urbanističku terminologiju, koja bi posledično doprinela dezavuisanju uzakonjenih regula, odnosno koncepta i definicije Zavoda po kojima se tako baštjnje (projektovane i građene) jedinice kulturno-parkovnog nasleđa vrednuju, proglašavaju i predstavljaju kao prirodna dobra. U takvom slučaju, bitno bi doprineo dezavuisanju jednostranih rešenja i u drugim zakonskim propisima, po kojima su postojeće pejzažno-arhitektonske strukture postale tzv. zelene površine, tzv. javne površine i deo tzv. sistema zelenila Beograda, odnosno virtuelni elementi tzv. „2D“ zeleno-površinskog sistema. Takvim odnosom su (činjenjem ili nečinjenjem) nestručna rešenja u svim zakonskim propisima u ovoj oblasti definitivno, ali neargumentovano su promovisana, što potvrđuje samo još veću štetu sa nesagledivim posledicama za nacionalno vredna kulturno-parkovna dobra (baštinu) i druge strukture pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti.

Na taj način, opredeljujući se za autorsku i uredničku terminologiju u kontekstu sa nestručnim i štetnim zakonskim rešenjima, izostale su mogućnosti da navedene publikacije zauzmu važno mesto u promovisanju i artikulisanju pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa Beograda. Na kraju, propuštene su mogućnosti stručnog artikulisanja i drugih relevantnih činjenica koje artikulišu njihovu gradograditeljsku ulogu, kompatibilnost i strukturalni značaj u konstituisanju „3D“ pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema umesto dosadašnjeg, uvreženog, nepostojećeg i stručno neutemeljenog tzv. „2D“ sistema zelenih površina.

Isto tako, sasvim je neverovatno, da se planirani, projektovani i građeni Gradski park u Zemunu, Arboretum, Botanicka bašta „Jevremovac“, Topčiderski park, Akademski park i Pionirski park (ali i drugi rezidencijalni parkovi u Srbiji) proglašavaju za prirodna dobra, jer to omogućavaju zastareli, prevaziđeni i kontradiktorni i nesuvlisi zakonski propisi iz 1991. g. i najnoviji Nacrt zakona za zaštitu prirode iz 2005. g., koji sad propisuje novo svrstavanje prirodnih dobara u odnosu na Zakon iz 1991. g. U vezi s tim, Nacrt najavljuje novu kontradiktornost i nesuvllost po kojoj “zaštićena prirodna dobra su zaštićena područja”, a u okviru „zaštićenih područja“ pod br. 4. navodi se i „spomenik prirode“.

Verovatno da stvarno ili netaknuto prirodno dobro izvan građene sredine i jeste celina u kontekstu ove regule (definicije), ali planirani, projektovani i građeni park nije nikakvo područje, već je pejzažno-arhitektonsko-urbanistička struktura, odnosno prostorno-pejzažna celina i artefakt, najčešće u okvirima građene sredine, a rede u okvirima predeonog pejzaža, i nema nikakvu geološku, biološku ili botaničku raznovrsnost ili drugo prirodno svojstvo.

Dalje sledi apsurdno propisivanje koje kaže da “spomenik prirode može biti (.....), botanički”, pa nabraja “(drvoredi, parkovi, arboreumi, botaničke baštne i dr.)”. Znači, u kontekstu citiranog Nacrt-a i razno-raznih definicija iz okvira terminološki promašene tzv. Zelene regulative Beograda i apsurdnog Nacrt-a zakona o unapređivanju i zaštiti tzv. zelenih površina, u Srbiji bi i znameniti Versaj bio unižen, obezvređen, degradiran i proklamovan kao nekakva zelena površina, ili prirodno dobro, ili možda još i botanički spomenik prirode.

Ipak, u Francuskoj i izvan nje, on je poznat kao remek-delo kulturno-parkovnog nasleđa i pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti. To znači da znameniti versajski park nije prirodna tvorevina, nije prirodno područje i nema botanička, biološka, geološka i druga prirodna svojstva, kao što to madioničarski imaju strukture i artefakti kulturno-parkovnog nasleđa Beograda i Srbije prema uvreženoj terminologiji u postojećoj zakonodavnoj regulativi i izvitoperenoj zaštitarskoj teoriji i praksi.

## Skrnavljenje delova nacionalne kulturno-parkovne baštine

Međutim, ako projektovani i građeni park zbog nebrige postane šuma ili šumarak, kao npr. Dvorska bašta iz prve polovine 18. veka nekad poznate Mitropolije i Patrijaršije karlovačke u Sremskim Karlovcima<sup>19</sup> (danac uništeno kulturno-parkovno dobro nacionalnog značaja koje se kao tzv. prirodno dobro godinama skrnavi pod patronatom pomenutog Zavoda), zatim planski građeni Gradski park u Vršcu, kao i drugi planirani i građeni rezidencijalni parkovi Banata<sup>20</sup>, Bačke, Srema, Šumadije itd., verovatno(!?) stiču se svi uslovi za zaštitu šume ili šumarka, odnosno prirodne tvorevine sa relevantnim prirodnim svojstvima i prirodnim procesima u toku, nakon čega verovatno(!?) postoji dovoljno razloga(!?) da se nekadašnji projektovani park (čitaj: zapušteni park ili tako nastali šumarak) proglaši za prirodno dobro(!?).

Upravo zahvaljujući ovakvoj nebrizi i neznanju, pod okriljem prevaziđenih, kontradiktornih i štetnih zakonskih rešenja i regula, bez relevantne stručno-naučne podloge i elementarnih prirodnjačkih svojstava za svrstavanje ovih vrednih objekata kulturno-parkovnog nasleđa u tzv. prirodna dobra, ona su jednostrano zapostavljena, obezvređena, a njegova baštinjena stilска, gradotvorna i druga spomeničko-kulturna svojstva su degradirana<sup>21</sup>.

Ipak, prema zakonski propisanoj delatnosti Zavoda za zaštitu prirode Srbije, isti nije kompetentan da brine o zaštiti, evidenciji, dokumentaciji kulturno-parkovne baštine, te konzervatorskoj obnovi gradotvornih, stilsko-graditeljskih i spomeničko-kulturnih svojstava objekata kulturno-parkovnog nasleđa. Isto tako, to ne može činiti ni JKP „Zelenilo-Beograd“. Osim toga, takvo komunalno preduzeće ne može voditi evidenciju, dokumentaciju i kategorizaciju objekata kulturno-parkovnog nasleđa, ne može ni propisivati konzervatorske, urbanističke ni tehničke uslove za njihovu zaštitu, obnovu i revitalizaciju, ne može raditi konzervatorske projekte obnove i revitalizacije objekata kulturno-parkovnog nasleđa, ne može takve projekte revidovati. Pomenuti Zavod i komunalno preduzeće nemaju kompetentne kadrove koji poznavaju ovu problematiku, pa onda nisu ni odgovorni za dosadašnju degradaciju njegovih stilsko-graditeljskih, spomeničko-kulturnih, gradotvornih i gradograditeljskih svojstava.

Zato zapušteni i degradirani objekti kulturno-parkovnog nasleđa koji su voljebno proglašeni za prirodna dobra sve više lice na šumarke i šume, zbog kojih možda jednim delom nadležni zavodi za zaštitu kulturnih dobara nisu ni dobili zakonsku kompetenciju artikulisanja i zaštite njihovih gradotvornih i drugih spomeničko-kulturnih vrednosti ili je možda verovatnije da nisu prihvatili delikatnu obavezu vrednovanja temeljno zapuštenih i degradiranih stilsko-graditeljskih i drugih spomeničko-kulturnih svojstava, a zbog kojih je Zavod

za zaštitu prirode, vešto i već unapred zbog zapuštenosti i prirodnih procesa u toku(!?), obezbedio potrebne kompetencije u daljem i volšebnom potiraju spomeničko-kulturnih i artikulisanju prirodnih procesa i svojstava u njima.

Nadalje, ovakvom degradirajućem stanju kulturno-parkovnog nasleđa Srbije, čiji su pojedinačni objekti čudotvorno proglašeni i nazvani tzv. prirodnim dobrima, dodatno je doprinela posledična nekonzervatorska (čitaj nestručna) obnova kroz neselektivno i neprihvatljivo asfaltiranje staza tokom 20 veka, izgradnju podzemnog garažnog sistema početkom 21. veka, i kroz nepoštovanje autorskog dela poznatog ili anonimnog projektanta (autora).

Zatim, tu je vidljiva i nekonzervatorska i absurdna interpolacija npr. japanskog vrta u Botaničkoj bašti „Jevremovac“, u kojoj on do 2004. g. nikad nije postojao. Kako je ova Botanicka bašta od 1995. g. prirodno dobro, Zavod za zaštitu prirode Srbije i druge gradsko-komunalne institucije i preduzeća revnosno i suptilno učestvuju u skrnavljenju njenog nacionalnog identiteta i spomeničko-kulturnih svojstava i konteksta, a što je ravno neoprostivom stručnom i nacionalnom ogrešenju, pogotovo što se radi o raritetnom i nacionalno vrednom pejzažno-kulturnom dobru u građenoj sredini.

U ovom kontekstu postoji još jedan absurd iz kojeg je vidljivo da se Dvorska bašta, kao vredna i građena rezidencijalna struktura i kulturno-parkovna celina s kraja 19. veka, zloupotrebila za izgradnju podzemne garaže početkom 21. veka. A onda se, na predlog Zavoda za zaštitu prirode Srbije, Dvorska bašta sa izgrađenim podzemnim garažnim sistemom iz 21. veka proglašava za „spomenik prirode“ u kategoriji „značajno prirodno dobro“ 24. 12. 2007. g.

Uz druga izostavljena pitanja uredniku citirane publikacije iz 2008. g., zatim nenadležnom Zavodu za zaštitu prirode Srbije i nenedležnom gradskom Sekretarijatu za zaštitu životne sredine kao izdavačima publikacije-zapisa 2008. g., i nadležnom Zavodu za zaštitu spomenika kulture Beograda (kojeg tu nigde nema), postavljaju se ipak dva važna pitanja:

- po čemu je planski utemeljena pejzažno-urbana i prestižno-rezidencijalna struktura Dvorske bašte sa dominantnim spomeničko-kulturnim svojstvima u okvirima zaštićene celine dvorskog kompleksa i vredne ambijentalno-graditeljsko-urbane strukture i pejzažno-urbane matrice Beograda, odnosno projektovana i građena rezidencijalna struktura Dvorske bašte u građenoj sredini sa danas asfaltiranim stazama iz 20. veka i podzemnom garažom iz 21. veka, prepoznatljiva kao prirodna tvorevina, celina ili područje?
- koja su tu prepoznatljiva prirodna svojstva i prirodni procesi u toku, kada su tu svakodnevno u visokom procentu i preko propisanih standarda prisutna razna hemijska isparenja, čađ, smog, miris asfalta, izduvni gasovi iz auspuha, isparenja i vrelina automobilskih motora u vreme letnjih žega, odnosno kada se tu isključivo radi o građenom i visokourbanizovanom ambijentu, procesima, svojstvima, tvorevinama?

Ipak, i pored činjenice da je antropogeni i posledični i nekompetentni institucionalni faktor, (Zavod) pod okriljem države i lokalnih vlasti, zatim prevaziđenih, okoštalih i nesuvlisljih zakonskih pravila, nekonzervatorskim metodama naneo velike štete najvrednijim objektima kulturno-parkovnog nasleđa u Beogradu i Srbiji, oni tako zapušteni i degradirani još nemaju potrebna prirodnačka svojstva i nisu prirodne tvorevine sa prepoznatljivim prirodnim procesima u toku.

Prema tome, ne postoji stručno-naučni osnov po kojem se isti jednostrano i neselektivno mogu proglašiti prirodnim dobrom i zato oni ne mogu imati mesto u publikaciji pod nazivom „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“. To je morao znati i imati u vidu urednik ove publikacije iako u njoj nije potписан kao pejzažni arhitekta.

## **Nema opravdanja za uvreženu terminologiju i zakonske regule**

Isto tako, i naziv publikacije „Zelenilo Beograda“ u duhu ovakve terminološke odrednice, uz druge već pominjane asocijacije koje ne artikulišu strukturne elemente pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, ustvari mimikrijski stavљa do znanja da u Beogradu postoji i nekakav organizovan zeleno obojen sistem, možda nešto slično kao u slučaju zeleno obojenih sarajevskih trotoara avgusta 2008. g.? Tako nije teško naslutiti da se tu misli na „2D“ sistem tzv. zelenih površina, iz čega se nedvosmisleno može zaključiti da je sistem

postojećih i jedino mogućih fizičkih („3D“) pejzažno-arhitektonsko-urbanih struktura nepoznat, a onda i nepostojeći u beogradskim relacijama.

Međutim, da je odabrana imanentna stručna ili primerena pejzažno-arhitektonsko-urbanistička terminologija, prezentovani izbor objekata i artefakata kulturno-parkovnog nasleđa i drugih struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti Beograda bi se verovatno našao u publikaciji primerenog naziva sa pejzažno-arhitektonskom concepcijom, npr.: „Najvredniji deo kulturno-parkovnog nasleđa Beograda“ ili „Najvredniji deo pejzažno-arhitektonskog graditeljstva Beograda“.

Naravno, za primenu takve terminologije autor i urednik navedenih publikacija verovatno može imati opravdanje u činjenici da je istu učio ili sticao tokom školovanja, kao i da takva terminologija sa nesagledivim štetnim posledicama egzistira i još se uvek volšebo koristi za edukovanje mlađih generacija za planere, urbaniste, arhitekte, pejzažne arhitekte na Univerzitetu u Beogradu, Univerzitetu u Novom Sadu, Univerzitetu u Nišu, Univerzitetu u Banja Luci. Zatim, može se misliti da opravdanje postoji i u postojećim zakonima i drugim posledičnim aktima, plansko-urbanističkim dokumentima, studijama, elaboratima, malobrojnim bibliografskim jedinicama, ali i da po tako prevaziđenim i zastarelim zakonima rade i deluju institucije i ustanove za zaštitu prirodnih i kulturnih dobara u Srbiji, zatim za prostorno i urbanističko planiranje i druge.

Međutim, to ne može biti opravdanje, pogotovo što se odluka ili afinitet za pisanje javne reči, odnosno složenog i zahtevnog stručnog ili naučnog monografskog dela moraju barem konsultantski ili mentorski voditi, proveravati i kontrolisati sa kompetentnim autoritetima u svakoj oblasti rada i stvaralaštva.

Iako se u konkretnom slučaju radi o specifičnoj i u literaturi malo poznatoj, marginalizovanoj i gotovo neistraženoj, neobrađenoj i neproučenoj problematici pejzažno-arhitektonskog graditeljstva i nasleđa Beograda i Srbije, razne terminološke dileme je trebalo razjasniti, pogotovo kada su u pitanju vredni izdavački projekti kao što su stručne monografije. U takvim okolnostima, uz vreme za pisanje, mora se naći i vreme i autoritet za mentorsko vođenje ili za konsultantske provere i kontrole uvek prisutnih terminoloških i drugih dilema i problema u stvaranju kvalitetnog monografskog ili nekog drugog dela u pejzažno-arhitektonsko-urbanističkoj, kao i drugim oblastima.

U vezi s tim, nije nepoznato da zakon koji tretira zaštitu prirodnih dobara i zaštitu kulturnih dobara, u koja spadaju dobra i artefakti kulturno-parkovnog nasleđa<sup>22</sup>, odnosno zakoni vezani za planiranje, projektovanje, izgradnju novih struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti, pre svega marginalizuju, a onda posledično ne poznaju i nestručno integrišu nekakvu drugaćiju i po pravilu nesuvislju terminologiju i tzv. sistem zelenih površina koji je temeljno u funkciji legalizacije pseudourbanizacije. Odnosno, ovim sloganom vešto su prikriveni i patentirani razni oblici uzurpacija, divlje gradnje, rušenja, redukcije volumena i degradacija delova, celina i jedinica kulturno-parkovnog nasleđa i drugih struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, što je posledično ravno destrukciji urbanog prostora i ambijenta<sup>23</sup>, ali i održivog opstanka i razvoja lokalnih zajednica (Peti parkić na Lionu – Zvezdara-Beograd).

Iz tih razloga, upravo stručnjaci, odnosno znaci pisane reči i stvaralačkog dela, imaju odgovoran zadatak i obavezu da ukažu na nestručnu ili neprimerenu terminologiju, a ne da je jednostrano ili neselektivno, bez provere i kontrole protežiraju, artikulišu i integrišu u projektima, urbanističkim planovima, studijama, monografijama, brošurama, tenderskoj dokumentaciji itd. Isto tako, ako stručnjak zna da nešto nije dobro, odnosno da je stručno ili naučno neutemeljeno, na tako nešto treba argumentovano ukazati, pogotovo ako to nesuvislo propisuje nekakav zakon koji, kao ovde navedeni, citirani i kritički analizirani, nanose štetu struci, nauci, lokalnoj zajednici, održivom razvoju itd.

## **Nepoznata postojeća kulturno-parkovna baština i pejzažno-arhitektonsko graditeljstvo**

U kontekstu s navedenim činjenicama, opšte je poznato da fizičke strukture kulturno-parkovnog nasleđa i drugih pejzažno-arhitektonskih objekata nisu dovoljno artikulisane i diferencirane kao vredne kreativno-stvaralačke celine i artefakti građene sredine i njene graditeljsko-urbane matrice. Isto tako, pomenuто je već da one nisu prepoznatljive ni u relevantnoj zakonodavnoj regulativi, plansko-urbanističkim dokumentima niti drugde, a iz priloženog, ni za autora publikacije „Zelenilo Beograda“.

To je ustvari samo jedan od temeljnih razloga zbog koga su fizičke strukture kulturno-parkovnog nasleđa, kao najvrednijeg dela pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, jednostrano i bez ikakvog stručno-naučnog

uporišta obuhvaćene i podvedene pod sveobuhvatni, ali ipak neprecizni i prokazani terminološki slogan „zelene površine“. U svakom slučaju, jasno je da objekat kulturno-parkovnog nasleđa i drugi objekti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva imaju svoju površinu, ali ti objekti kao fizičke („3D“) strukture nisu i ne mogu biti zelene površine, javne površine itd. u publikacijama, studijama, prostorno-urbanističkim dokumentima, zakonskoj regulativi, odnosno teoriji i praksi integrativne zaštite kulturnih i prirodnih dobara, pejzažne arhitekture, te prostornog i urbanističkog planiranja.

Kulturno-parkovno nasleđe i drugi delovi i artefakti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva stručno-naučno su utemeljeni na istorijskom kontinuitetu baštinjenih tvorevina i vrednosti od Vavilona do danas, ali i novograđenih objekata i struktura ove specifične i eklektičke gradotvorne i gradograditeljske discipline. Dakle, kulturno-parkovno nasleđe i druge strukture pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti evidentno postoje kroz graditeljsko-urbanu istoriju kao cenjene, negovane, čak prestižne i posebno važne i oblikovane strukture. Međutim, zahvaljujući dosadašnjem odnosu prema njima, stručno-naučnom dosegu i nesavršenosti i drugim raznovrsnim štetama u pogledu uvođenja i uzakonjivanja hortikulturno-šumarske terminologije umesto pejzažno-arhitektonske, već više decenija u 20. veku svesno ili nesvesno trasiraju su putevi pseudourbanizaciji i delovanju kvazipreduzetničkih grupa u Beogradu i drugim gradovima Srbije, ali i u neposrednom okruženju.

Osim toga, tu se ne mogu zanemariti ni manjkavosti inauguracije i legalizacije, odnosno uzakonjivanja pseudourbanizacije kroz tzv. „2D“ sistem zeleno obojenih površina, zatim ni marginalizacija institucionalizacije stručno-naučnog pejzažno-arhitektonsko-urbanističkog rada i delovanja u ovoj kreativno-stvaralačkoj oblasti od nacionalnog do lokalnog nivoa. U okviru brojnih manjkavosti, ovde se mora još istaći da hortikulturno-šumarsko-prirodnačka terminologija ne poznaje strukture i artefakte pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa. Iz ovih i drugih još nenavedenih razloga, posledično je izostala i objektivna i potpunija stručna i edukativna utemeljenost ovih činjenica u srpskoj zakonodavnoj, obrazovnoj, urbanističkoj, konzervatorskoj i pejzažno-arhitektonskoj teoriji i praksi.

Isto tako, čak i međunarodne deklaracije, preporuke itd. najčešće jednostrano segmentiraju i elitistički izdvajaju samo jednu ili dve vrste objekata kulturno-parkovnog nasleđa. To su najčešće tzv. istorijski vrtovi i parkovi. Iz ovih dokumenata utvrđeno je da zaštite graditeljsko-urbanističkog nasleđa predstavlja širi (krovni) okvir zaštite bogate i raznovrsne baštine. Zatim, u ovim dokumentima samo se naziru značaj i vrednosti vrtno i parkovno-rezidencijalnih i drugih struktura u okviru integrativne zaštite graditeljsko-urbanog nasleđa. Pored toga, u njima se samo naglašavaju ambijentalna, a ne ističu se stilsko-graditeljska, gradotvorna, kreativno-stvaralačka i druga svojstva kulturno-parkovnog nasleđa koja su integrativna i kompatibilna sa spomeničko-kulturnim svojstvima.

Jednostrano ambijentalno sagledavanje i elitističko izdvajanje nekih vrsta kulturno-parkovnog nasleđa u odnosu na druge, čak i u međunarodnim deklaracijama, ukazuje na složenost ove problematike, višedecenijsku institucionalnu nekompetentnost, ali i na nesavršenost dosega istraživačkog iskustva i naučnog znanja, nedovoljnu institucionalizaciju rada u ovoj oblasti od lokalnog do državnog nivoa itd. Ipak, pominjanje i vezivanje baštinjenih vrtova i parkova za kategoriju nepokretnih kulturnih dobara u ovim dokumentima za sada samo ovlaš ili periferno ukazuje na njihov primetan i dominantan spomeničko-kulturni, graditeljsko-stilski, prostorno-urbani, gradotvorni, gradograditeljski i drugi značaj.

U vezi sa deklaracijama i pominjanim zakonskim propisima, zabunu još izaziva i pojам „istorijski“ (vrt ili park), jer i on ima rastegljivo (širokopojasno), neprecizno i uvreženo shvatanje. To je osnovni razlog zbog kojeg on ne može biti primeren, čak ni u konzervatorskoj teoriji i praksi, jer „istorijski“ (vrt ili park) može biti i onaj koji je izgrađen pre 25., 50., 75., 100., 125. i više godina<sup>24</sup>.

Kako vremenski horizont (dimenzija) bitno utiče na kulturno-istorijsku vrednost kulturno-parkovnog dobra, kod odmeravanja granice starosti nije svejedno kada ili nakon kojeg vremenskog perioda se vrt ili park, odnosno drugi pejzažno-arhitektonski objekti, strukture i artefakti, mogu ili trebaju uopšte da vrednuju i stepenuju kao istorijski. U svakom slučaju, za vrednovanje spomeničko-kulturnih svojstava i vrednosti jednog kulturno-parkovnog objekta, egzaktno utvrđena ili poznata starost parka ili godina nastanka, ima mnogo veći značaj nego aproksimativni pojam „istorijski“.

## **Od pejzažno-urbanog do kulturno-parkovnog dobra na nivou Gešalta**

Međutim, sa graditeljsko-urbanog aspekta, nova istraživanja definitivno ukazuju na evidentna pejzažno-kulturološka, graditeljsko-urbana, kreativno-stvaralačka, rekreativno-funkcionalna, inspirativno-obnoviteljska, prosvetno-obrazovna i druga već pomenuta svojstva kod vrtno-parkovnih ili pejzažno-arhitektonsko-urbanih struktura i celina, što čini dovoljno elemenata za prepoznavanje njihovih gradotvornih, ambijentalno-urbanih, pejzažno-kulturnih, stilsko-graditeljskih, spomeničko-istorijskih, eko-urbanih i drugih svojstava i vrednosti. Međutim, sa to istog aspekta ukazuje se potreba za organizovanom i kompetentnom institucionalnom brigom, afirmativnim i egzaktnim stručno-naučnim radom i delovanjem u okviru istraživanja i artikulisanja navedenih činjenica, odnosno evidencije, dokumentacije, vrednovanja, stepenovanja i sistematizovanja baštinjenih vrednosti, ali i prepoznavanja i artikulisanja nasleđenih i savremenih stremljenja, pregnuća i dostignuća u za sada marginalizovanoj oblasti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti, integrativne zaštite kulturnog nasleđa i pejzaža.

U okviru grupe kulturno-parkovnih struktura i jedinica sa spomeničkim svojstvima, jasno je da se radi o evidenciji, dokumentaciji, valorizaciji, zaštiti, očuvanju, obnovi i revitalizaciji nasleđenih vrtno-parkovnih i drugih pejzažno-arhitektonskih struktura i dobara sa njihovim stilsko-graditeljskim i drugim spomeničko-kulturnim vrednostima, što samo može doprineti artikulisanju, čuvanju i zaštiti njihovog gradotvornog, graditeljskog, pejzažnog, ambijentalnog, eko i urbanog identiteta, integriteta i značaja. Iz tih razloga, planirane, projektovane i građene pejzažno-arhitektonsko-urbane strukture i objekti ne mogu biti, niti se mogu svrstavati u prirodna dobra, pošto se prirodna dobra ne planiraju, ne projektuju i ne grade.

U ovom kontekstu, određivanje i zaštita prirodnog dobra podrazumeva zaštitu prirodnih tvorevina, procesa i svojstava, pa ako je i jedno soliterno stablo, ili grupa kao planski sintetizovana, strukturisana, integrisana i dizajnirana forma ili detalj ambijentalno-graditeljske ili pejzažno-urbane matrice, a pogotovo ako je planirana, projektovana i građena parkovno-urbana struktura u građenoj sredini, isto ne može nakon npr. 30., 50., 70. i više godina biti proglašeno i zaštićeno kao prirodno dobro. Međutim, ako je stablo, ili grupa, dostiglo reprezentativna pejzažno-urbana, odnosno ambijentalno artikulisana, prostorno i urbano uslovljena ili arhitekturno dizajnirana svojstva, takve pejzažno-urbane jedinice mogu biti predmet zaštite.

Kako su navedena svojstva karakteristična za građenu sredinu, znaci takve strukture i celine nisu prirodne tvorevine i nemaju prirodna svojstva. Zato se iste ne mogu svrstavati ni štititi kao prirodna dobra, već samo kao pejzažno-urban dobro ili tvorevina sa immanentnom pejzažno i graditeljsko-urbanom i spomeničko-kulturnom strukturom, kategorijom, potrebom i kontekstom urbanog ambijenta, urbane memorije, urbanog pejzaža i urbane geografije, eko-urbane kulture itd.

Poseban značaj imaju objekti kulturno-parkovnog nasleđa, pogotovo kada građeni (baštinjeni) rezidencijalni, gradski, narodni park, zatim svetošću obdarene manastirska, parohijska, eparhijska, mitropolitska i patrijaršijska bašta i druge crkveno-parkovne<sup>25</sup> i rezidencijalno-parkovne celine dostignu reprezentativna crkveno-ambijentalna, pejzažno-urbana i spomeničko-kulturna svojstva. A onda, ako su još uz to ostvarena ili prepoznatljiva stilsko-graditeljska i kreativno-stvaralačka dostignuća ili posebnosti na nivou ambijentalno-graditeljskog ili prostorno-urbanog konteksta i značaja, a pogotovo na nivou Gešalta, navedene strukture takođe mogu biti predmet zaštite<sup>26</sup>.

Kako su navedena svojstva karakteristična za građenu sredinu, odnosno projektovane i građene pejzažno-arhitektonske ili kulturno-parkovne artefakte, znači da takve strukture i celine nisu prirodne tvorevine i nemaju prirodna svojstva. Zato se iste ne mogu svrstavati ni štititi kao prirodna dobra, već samo kao kulturno-parkovno dobro ili tvorevina sa immanentnom pejzažno i graditeljsko-urbanom i spomeničko-kulturnom strukturom, kategorijom, potrebom i kontekstom urbanog ambijenta, urbane memorije, urbanog pejzaža, urbane geografije i eko-urbane kulture.

## **Strukturni elementi i terminologija umesto fenofaznih slogana**

Sada, kada je vidljivo da zbog vezivanja za boju "zelena površina" u sledećoj fenofazi može evoluirati u "žutu površinu", evidentna je nepreciznost takvog slogana. Tako, samo na osnovu ove paralele jasno je da ovaj slogan izaziva razne fenofazne i druge izamske, mimikrijske, širokoobuhvatne, kalkulativno-alternativne, zatim neekološke, negradotvorne, kvazipreduzeticke asocijacije.

Suštinski problem je u činjenici da ovaj žargonizovani ili zelenom bojom podstaknuti slogan potire treću dimenziju, gradotvorni identitet i urbanističko-planski legalitet objekata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa. Posledice toga su nedefinisani objekti, usurpacija i degradacija delova i celina objekata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, divlja gradnja, pseudourbanizacija, redukcija pejzažnog i eko-urbanog volumena u građenoj sredini i tome slično.

Pored toga, zelena ili žuta boja i tako obojena površina nije strukturalni element pejzažno-arhitektonskih objekata. Zato ovakav fenofazni pojmovni slogan sa mimikrijskom ulogom ne može imati primenu u zakonskim rešenjima, urbanističko-planskim dokumentima, konzervatorskim podlogama, studijama, projektima i slično. To pogotovo nije prihvatljivo u stručnim ili naučnim delima kao što su monografije i druge publikacije, jer njegovo terminološko značenje nije stručno-naučno utemeljeno.

Osim toga, evidentno je vrlo rastegljivo, neprecizno i uvreženo shvatanje i upotreba pojma zelenilo, kao što je to vidljivo i u naslovu publikacije „Zelenilo Beograda“. Na primer, pojam „zelenilo“, nekad se odnosi na zeleno ofarbane trotoare (Sarajevo – avgust 2008. g.), nekad na hortikulturne i druge rasadnički i uzgojno i za tržište proizvedene vrste i povrtlarske kulture i plodove sa pijačnih tezgi, a nekad volšebno, i danas već uvreženo i štetno, odražava se u oblasti zakonskih propisa i teorije i prakse urbanističkog planiranja gradskih parkova i drugih vrsta pejzažno-arhitektonskih struktura i artefakata.

Posledično je tu problematičan i pojam „ozelenjavanje“ koji se maksimalno, ali jednostrano i neselektivno eksplatiše u oblasti ekologije<sup>27</sup>.

Pored toga, on se vrlo nestručno vezuje i za prostorno i urbanističko planiranje i čitavo pejzažno-arhitektonsko graditeljstvo. Na kraju pojam „zeleno“, vezuje se za pojam „eko“ i uveliko se eksplatiše u ekologiji. Ipak, ekologiju zbog toga ne možemo preimenovati u „zelenologiju“(!?).

Isto tako, ako je iz fenofaznog pojma „zeleno“ proistekao posledični pojam „ozelenjavanje“ i ako taj pojam asocira ili je taj pojam isto što i pojam „pejzažna“(!?), shodno tome bi se i pojam „pejzažna“ mogao preimenovati u „zelena“ ili „ozelenjavajuća“(!?), pa čemo imati „zelenu arhitekturu“ ili „ozelenjavajuću arhitekturu“(!?), a u fazi žute boje imaćemo „žutu arhitekturu“ ili „ožutnjavajuću arhitekturu“ (!?) i tome slično.

Međutim, kako zelena ili žuta boja, pa i posledični pojam „ozelenjavanje“, odnosno „ožutnjavanje“ nisu, a pejzažni elementi jesu strukturalni elementi u pejzažno-arhitekturnom oblikovanju urbanog i predeonog pejzaža, iz tog razloga se „pejzažna arhitektura“ ne može preimenovati, niti podvesti pod novi slogan „zelena arhitektura“ ili „ozelenjavajuća arhitektura“. Jer, pojmove odrednice „pejzažna arhitektura“ ne oblikuju samo naziv ove gradograditeljske discipline u formalnom pogledu, nego posreduju i artikulišu suštinske utiske o zahtevima i značenjima koji su povezani s njenim strukturalnim elementima, a koji su u funkciji gradograditeljskog i gradotvornog oblikovanja, stvaranja i izgradnje pejzažno-arhitektonskih objekata, odnosno struktura i artefakata.

Osim toga, strukturalni pejzažno-arhitektonski elementi i detalji u artificijelnoj sredini uspostavljaju prepoznatljiv dijalog delova i celina, zatim se svrstavaju unutar okvira koji čine proporcije pejzažno-arhitektonskog objekta ili volumena, koji čine oblik ili namenu planirane, projektovane i građene pejzažno-arhitektonске jedinice, kao posebnosti datog urbanog i predeonog pejzaža, odnosno svrstavaju se u kontekst oblika, funkcija i nosioca značenja urbane i predeone memorije, urbane i predeone morfologije, urbanog i predeonog pejzaža, urbane i predeone geografije, eko-urbane kulture<sup>28</sup> i slično. Iz svih ovih presečno navedenih razloga, ni pojam „ozelenjavanje“, odnosno „ožutnjavanje“, ne može imati bilo kakvu, a pogotovo stručnu primenu u oblasti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa, zatim urbanističkog i prostornog planiranja, integrativne zaštite kulturnih i prirodnih dobara, pa ni u pisanju ozbiljne publikacije na tu temu sa potpisom pejzažnog arhitekte, urbaniste, planera, arhitekte, istoričara umetnosti, ekologa i slično.

## Zaključak

Na kraju, posebno je važno artikulisanje kategorije prisutnog, poznatog i nacionalno vrednog kulturno-parkovnog nasleđa<sup>29</sup>, odnosno artikulisanje i izučavanje postojećeg pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti. Naravno, u vezi s tim, izuzetno je važno njihovo utemeljenje u stručnu terminologiju, jer ona predstavlja primerenu stručno-naučnu podlogu koja u savremenim uslovima razvoja struke i nauke artikuliše i omogućava potrebne osnove za istraživanje, definisanje, stepenovanje,

sistematisaciju, kategorizaciju, prezentaciju i izučavanje poznatih pejzažno-arhitektonsko-urbanih struktura i artefakata u teoretskom i pragmatičnom smislu, kako na lokalnom, tako i na globalnom planu.

Isto tako, to je nova prilika da se takvim odnosom i artikulisanim znanjem, iskustvom i umećem doprinese boljem kvalitetu pisane reči u toj oblasti, kako u okviru zakonodavne regulative i raznih izdavačkih projekata (publikacija) tako i na nivou prostornih i urbanističkih planova, pejzažno-arhitektonskih projekata i tenderske dokumentacije, zatim integrativne zaštite kulturne i prirodne baštine, evidencije i dokumentacije, te očuvanja, obnove, revitalizacije i održavanja objekata kulturno-parkovnog nasleđa i drugih struktura pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti Beograda i Srbije.

Uopšte uzev, ovakav kontekst razumevanja i uvažavanja stručne terminologije ima afirmativno i važno mesto u integrisanju, artikulisanju i sintetizovanju elementarnih oblika eko-urbane kulture, zatim vrednih i oplemenjenih, ambijentalnih i pejzažno-urbanih celina u okvirima planskih graditeljsko-urbanih matrica, koje su u funkciji održivog opstanka i eko-urbanog razvoja lokalnih zajednica u gradovima i drugim naseljima Srbije, pa i šireg regiona.

## **Zaključno integrisanje i artikulisanje savremene vizije i koncepta**

Dakle, ovde su evidentna nastojanja autora da ovim radom doprinese eliminisanju uvreženih, okoštalih, nepreciznih, kvazistručnih, prevaziđenih i ovde kritički analiziranih i kontraproduktivnih pojmovnih slogana u uvodno pomenutim oblastima. Isto tako, nakon višegodišnjeg istraživanja i proučavanja terminoloških odrednica, evidentne su savremene potrebe u afirmisanju, artikulisanju, integrisanju i uvođenju u teoriju i praksu relevantnih i stručno-naučno utemeljenih pojmoveva iz širokog spektra pejzažno-arhitektonsko-urbanističke terminologije.

Ovakav pristup neminovno je doveo do anticipiranja savremene vizije i koncepta koji su postali nužnost aktuelnog trenutka i afirmativnih stremljenja, dostignuća i razvoja gradograditeljskih disciplina. Osim toga, oni su u interesu neophodnog transformisanja uvreženih i štetnih propisa u okvirima postojeće legislative i zakonske regulative, ali i razvoja savremene teorije i prakse pejzažne arhitekture, prostornog i urbanističkog planiranja, integrativne zaštite kulturnog i prirodnog nasleđa, evidencije i dokumentacije kulturno-parkovne baštine i slično.

Ovde se nesumnjivo radi o aktuelnim i savremenim potrebama, koje su pre svega podstaknute kvazipreduzetničkom agresijom investitorsko-urbanističkog lobija i posledično nazadnim tendencijama u pejzažno-arhitektonsko-urbanističkoj teoriji i praksi. Ovakom stanju stvari prethodilo je sve veće i agresivnije uplitanje i delovanje, najpre centralno-državnih institucija u oblasti gradograditeljstva oko polovine 20. veka, a pred kraj 20. i početkom 21. veka i investitorsko-urbanističkog lobija i kvazipreduzetničkih grupa. Nesumnjivo da su ovakvi odnosi, stanje i problemi podstakli istraživanje i Ksenije Petovar i drugih. Ona je 2003. g. dosledno ukazala na nezadovoljavajuće stanje i odnose stvari i razne negativne efekte koji su od štetnog uticaja na gradograditeljstvo, odnosno upravljanje i korišćenje gradskog građevinskog zemljišta, zaštitu urbane i životne sredine i održivi ekourbani razvoj Beograda, a posledično i drugih gradova i naselja u Srbiji.

Uvreženo i štetno ponašanje prema građenoj i životnoj sredini na užem i širem planu, na koje je ukazala Ksenija Petovar i u formi naslova ...“naši gradovi između države i građana”...<sup>30</sup>, sve više utiče na umnožavanje negativnog ekološkog nasleđa kroz razne oblike usurpacija delova i celina objekata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva i divlje gradnje, čije su posledice sve veća suburbanizacija i pseudourbanizacija gradova i naselja.

Nadalje, u takvom okruženju, kao jedna neminovnost pokazala se potreba za istraživanjem kauzalnih veza i odnosa između i unutar gradograditeljskih disciplina, kao što su arhitektura, urbanističko i prostorno planiranje, pejzažna arhitektura, integrativna zaštita kulturnog i prirodnog nasleđa, očuvanje i obnova kulturno-parkovne baštine i ekologija koje u značajnoj meri participiraju u planiranju, izgradnji i održivom ekourbanom razvoju gradova i naselja.

Upravo na temeljima takvog višedecenijskog traganja kao imperativnog, immanentnog, integrativnog i kompatibilnog dela u okvirima istraživačkog proučavanja veza i odnosa između i unutar pomenutih gradograditeljskih disciplina, uočen je deo pojmovnih odrednica koje kao poseban problem u pomenutim okolnostima doprinose sve većoj legalizaciji suburbanizacije i pseudourbanizacije u gradovima i naseljima. One su u ovom radu istaknute kao posebni patenti koji su integrirani u zakonskim propisima i plansko-urbanističkim doku-

mentima, a upotrebljavaju se i u raznim studijama, projektima, tenderskoj dokumentaciji, stručnoj literaturi i drugim publikacijama afirmišući kontraproduktivne asocijacije, funkcije, mesto, ulogu i značenje objekata, struktura i artefakata pejzažno-arhihitektonskog graditeljstva, pejzažne arhitekture kao eklektičke discipline u okvirima urbanističkog i prostornog planiranja, integrativne zaštite i slično. Osim toga, ovakvi patenti su u funkciji sve većeg redukovana eko-urbanih volumena, što neminovno utiče na umnožavanje negativnog ekološkog nasleđa, učestalo narušavanje kvaliteta životne sredine i održivog eko-urbanog razvoja.

Iako je u ovom radu već istaknuto koje su pojmovne odrednice štetne i koje su vidljivo primenjivane i u pisanju ovog teksta afirmativne, ipak će se u okviru ovog zaključka artikulisati neka važna pravila i deo pravilnih i nepravilnih pojmovnih odrednica koje će u nastupajućoj budućnosti biti od koristi za afirmisanje savremene pejzažno-arhitektonsko-urbanističke terminologije. Pomenuta pravila i pojmovne odrednice stručno su utemeljene u suštini pejzažno-arhitektonskog graditeljstva. Zatim, one proističu iz suštine i značenja, mesta i uloge pejzažno-arhitektonskih struktura, čine podlogu za afirmisanje i artikulisanje gradotvornih i strukturalnih elemenata pejzažno-urbanih ili pejzažno-arhitektonskih objekata i celina u oblikovanju slike grada, artikulisanju urbane morfologije, memorije, geografije, pejzaža i eko-urbane kulture. Oni se kao takvi ističu i afirmišu, te su zbog toga važni i potrebni u savremenoj primeni u pomenutim oblastima graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa.

## Pravila – na tragu sopstvenog identiteta

U vezi s tim, ovde je potrebno istaći prvo i osnovno pravilo, da delatnost *pejzažne arhitekture kao eklektičke gradograditeljske discipline* nije proučavanje, planiranje, projektovanje, podizanje i održavanje tzv. sistema zelenila, tzv. zelenih površina, tzv. ozelenjavanja gradova i naselja i sl.

Predmet njene delatnosti ili interesa u vezi planiranja, projektovanja, izgradnje, održavanja, obnove, zaštite, revitalizacije, istraživanja i proučavanja jesu objekti, strukture i artefakti pejzažno-arhitektonskog graditeljstva. Njen osnovni zadatak je da kroz stručno-naučne metode u okvirima sopstvene teorije i prakse prethodi, vodi, artikuliše i doprinosi razvoju savremenog planiranja, projektovanja, izgradnje, održavanja, zatim istraživanja, analize, evidencije, dokumentacije, zaštite, obnove, revitalizacije i proučavanja „3D“ struktura ili celina, objekata ili jedinica i artefakta kao vrednih ostvarenja ili dela pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa.

Iz navedenog konteksta jasno proizlazi i delokrug rada pejzažnih arhitekata i drugih koji u toj oblasti imaju interes, rade i deluju, odnosno stručno-naučnim metodama i snagom imaginativne energije stvaraju i kreiraju, iskustvom i znanjem planiraju, projektuju, grade, istražuju i proučavaju pejzažno-arhitektonsko-urbane sisteme, paradigme, forme, objekte i resurse u građenoj sredini i izvan nje.

Sledeće važno pravilo u vezi s tim jeste da se u teoriji i praksi, odnosno stručnoj i naučnoj literaturi mora *graditi i razvijati svest o tome*:

- da u srpskim uslovima egzistira parkovno-urbana i vrtno-ambijentalna kultura, umetnost i tradicija koja je nerazdvojni deo pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i nasleđa,
- da su srpsko parkovno-urbano i vrtno-ambijentalno graditeljstvo, kultura i nasleđe duboko ukorenjeni u našu graditeljsko-urbanu i opštu kulturu, duhovnost, umetnost i stvaralaštvo,
- da srpska parkovno-urbana i vrtno-ambijentalna kultura, umetnost i tradicija, odnosno pejzažno-arhitektonsko graditeljstvo, stvaralaštvo, kultura, umetnost i nasleđe na ovim prostorima ima svoj identitet i kontinuitet koji ih svrstavaju u kontekst građenih i gradotvornih i ekološki vrednih i tradicionalnih resursa, oblika, funkcija i nosioca značenja u građenoj sredini,
- da su parkovno-urbana i vrtno-ambijentalna kultura, umetnost i tradicija, odnosno pejzažno-arhitektonsko graditeljstvo, stvaralaštvo, kultura, umetnost i nasleđe kompatibilni sa drugim gradograditeljskim disciplinama kroz graditeljsko-urbanu istoriju,
- da arhitektonsko-urbani i parkovni i drugi pejzažno-arhitektonski oblici i strukture međusobno korespondiraju u prostoru i vremenu i da se kulturološki, gradotvorno, arhitekturno i funkcionalno uslovjavaju i dopunjaju,

- da je u takvoj korelaciji prepoznatljiv graditeljsko-urbani, kreativno-stvaralački i gradotvorni kontekst planiranih, projektovanih i građenih pejzažno-arhitektonskih jedinica i ostvarenja, koji definitivno podrazumeva pejzažnu arhitekturu, odnosno pejzažno-arhitektonsko oblikovanje prostora, a ne vrtlarenje i tzv. ozelenjavanje,
- da iz svih ovih razloga, pejzažno-arhitektonске strukture i objekti predstavljaju gradotvorne, alternativne i suptilno oblikovane, integrisane i sintetizovane jedinice i artefakte koji čine vrhunske pejzažno-ambijetalne i prostorno-graditeljske, odnosno prelazne, kreativno-urbane, specifično sazdane, građene, oblikovane i urbano i podnebljem uslovljene, ali i graditeljski stvorene sintetičke, morfološke i pejzažno-arhitekturne forme i paradigme, veze i odnose prema neposrednom predeonom pejzažu.

Nadalje, u odnosu na prethodno izrečene činjenice, sledeće pravilo predpostavlja potrebu razumevanja rada i delovanja u okviru ove gradograditeljske discipline. U vezi s tim, od suštinskog je značaja uvođenje relevantnih i stručno-naučno utemeljenih pojmovnih odrednica:

- koje izražavaju duh stvaranja, rada i delovanja u ovoj oblasti,
- koje su povezane sa građenom sredinom, prostorom i pejzažem koji su predmet interesa, stvaranja, oblikovanja i uređenja istih,
- koje posreduju i utiske o pejzažno-arhitektonskom graditeljstvu, stvaralaštvu, kulturi, umetnosti i nasleđu, ali i utiske i strukturu o objektima i njihovim značenjima koja su povezana sa oblikovanjem mesta, prostora, pejzaža i građene sredine, održivim, eko-urbanim i prostornim razvojem.

U vezi s ovakvom prethodnicom i kontekstom razumevanja stvaranja, rada i delovanja u okviru ove gradograditeljske discipline, kao i s njenim nazivom, proizaše i nametnule su se pojmovne složenice: *pejzažno-arhitektonske strukture ili celine, objekti ili jedinice, artefakti ili ostvarenja*. One predstavljaju stručno i naučno utemeljenu artikulaciju pejzažno-arhitektonskih, prostorno-pejzažnih, graditeljsko-ambijentalnih i eko-urbanih svojstava, elemenata, sadržaja, objekata i dobara. Pojmovi u kontekstu ove složenice su važni i oni definitivno, umesto pojmova „zelenilo“ i „zelene površine“, moraju biti integrисани i primenjivi kao precizne pojmovne odrednice i savremeni strukturni elementi pejzažno-arhitektonsko-urbane terminologije.

Oni nemaju alternativu, niti bilo kakav prizvuk nerazumljivog, dvosmislenog ili virtuelnog u teoriji i praksi integrativne zaštite, urbanističkog i prostornog planiranja, projektovanja, izgradnje, obnove, vrednovanja, revitalizacije i održavanja imanentnih i kompatibilnih fizičkih struktura kulturno-parkovnog nasleđa, odnosno pejzažno-arhitektonsko-urbanog graditeljstva, stvaralaštva, kulture i umetnosti. Oni definitivno artikulišu gradotvorni identitet, plansko-urbanistički legalitet i fizičnost svih vrsta pejzažno-arhitektonskih objekata i struktura u artikulisanom sistemu kulturno-parkovne baštine i novograđenih pejzažno-urbanih celina, oblika i resursa.

Sledeće važno pravilo jeste uvažavanje činjenice o postojanju kulturno-parkovnog nasleđa koje može imati lokalni, regionalni i nacionalni značaj. Ova činjenica nije poznata u našoj legislativi i zakonodavnoj regulativi, integrativnoj zaštiti kulturnih i prirodnih dobara, urbanističkoj i pejzažno-arhitektonskoj teoriji i praksi, što znači da do skoro nije ni terminološki bila prisutna u stručnoj, naučnoj i široj kulturnoj javnosti.

Ovakvo diferenciranje, razvrstavanje i sistematizacija *kulturno-parkovnog nasleđa*, imaju svoje uporište u činjenici da raznovrsno graditeljsko-urbanističko nasleđe čine razne fizičke strukture (artefakti) građene sredine. U takvom širem okviru graditeljsko-urbane baštine, zasebnu i vrednu skupinu čine objekti kulturno-parkovnog nasleđa, koji kao elementi urbanog ili kulturnog pejzaža oplemenjuju i gradotvorno artikulišu pejzažno-urbanističke siluete, poteze, ambijente i celine. Na taj način, pejzažno-arhitektonski artefakti sa istaknutim spomeničko-kulturnim vrednostima i svojstvima, od kojih neki i na nivou Gešalta, čine i artikulišu strukturne dominante i tekovine kulturno-parkovnog nasleđa, pejzažno-arhitektonsko-urbanog sistema i graditeljsko-urbane matrice.

Raznorodne strukture i objekti kulturno-parkovnog nasleđa, predstavljaju čitljive i razumljive pejzažno-arhitektonske artefakte, ali i oblike specifičnog kreativno-stvaralačkog umeca, prenošenja i negovanja parkovne kulture nekog naroda, civilizacije ili vremena u kojem su nastali. Oni su izraz iskonske potrebe čoveka za uređenim, oplemenjenim i negovanim pejzažno-urbanim ambijentom i njegovom asocijativno-transcedentnom energijom, te njegovih duhovnih, stvaralačkih i vrtno-graditeljskih aktivnosti, opredeljenja i stremljenja. Na taj način, u svakom parkovno građenom ambijentu prepoznatljiva je stvaralačka imaginacija

njegovih anonymnih i poznatih vrtograditelja. Upravo u tako građenim parkovno-urbanim ostvarenjima, aplicirana su kreativno-stvaralačka pregnuća, stremljenja i tehnološko-graditeljska dostignuća vremena u kojem je ono nastalo. Tako građeni i retko baštinjačni objekti kulturno-parkovnog nasleđa u zavisnosti od vremena nastanka, kao i druga kulturna dobra, neminovno odražavaju Volksgeist („duh nacije“) i Zeitgeist („duh vremena“).

Za afirmisanje pejzažno-arhitektonsko-urbane terminologije, trebaju se uvažavati kao pravila i sledeće činjenice:

- da planirani, projektovani i građeni park, odnosno nasleđene „3D“ strukture kulturno-parkovnog nasleđa i drugi pejzažno-arhitektonski objekti i artefakti ne mogu biti „2D“ zelene površine, jer je zeleno obojena ili neobojena površina, samo jedan deo ili dimenzija bilo koje „3D“ parkovno-urbane ili pejzažno-arhitektonске strukture (parka, vrta, skvera, ili neke druge graditeljske strukture itd.),
- da je nemoguće projektovati zelenu površinu da bi se po tom projektu izgradio neki pejzažno-arhitektonski objekat (park), kao što nije moguće projektovati građevinsku površinu da bi se po tom projektu izgradio neki stambeni ili poslovni objekat,
- da planirani, projektovani i građeni park, odnosno nasleđene „3D“ parkovno-urbane ili pejzažno-arhitektonске strukture ne mogu biti prirodna dobra, jer zaštita prirodnih dobara podrazumeva zaštitu prirodnih tvorevina, procesa i svojstava, što znači da samo park ili grad prepušteni prirodnim procesima, odnosno zapušteni ili napušteni, može postati šuma ili prirodna tvorevina,
- da je inkompatibilno i stručno neutemeljeno da se u urbanističkom, odnosno regulacionom planu bilansiraju površine svih drugih fizičkih struktura, a samo se tzv. zeleno obojene površine mađioničarski u takvim bilansima potpisuju pod planirane ili postojeće fizičke („3D“) strukture, da bi se nakon toga ponovo iskazale (bilansirale) kao nekakve „2D“ zelene površine, pa se u bilansu, umesto površine fizičke „3D“ strukture ili poznatog pejzažno-arhitektonskog objekta, voljebno nalazi izračunata površina površine.

## **Utemeljene pojmovne odrednice**

Nakon prezentovanja važnih pravila, ovde se navodi grupa pravilnih i nepravilnih pojmovnih odrednica. To je potrebno radi lakšeg razlikovanja štetne i prevaziđene od savremene ili afirmativne pejzažno-arhitektonsko-urbanističke terminologije.

## **Pravilne pojmovne odrednice**

1. pejzažno-arhitektonsko graditeljstvo, stvaralaštvo, kultura, umetnost i nasleđe (može i pejzažno-urbano graditeljstvo, stvaralaštvo...)
2. kulturno-parkovno nasleđe ili dobra (može i kulturno-parkovna ili parkovno-urbana baština ili dobra)
3. pejzažno-arhitektonska struktura ili celina (može i pejzažno-urbana struktura ili celina)
4. pejzažno-arhitektonski objekat ili jedinica (može i pejzažno-urbani objekat ili jedinica)
5. parkovno-urbani objekat ili jedinica ili struktura (može park, objekat parka ili parkovna jedinica ili parkovna struktura)
6. parkovno-rezidencijalni objekat ili struktura (može rezidencijalni park ili rezidencijalna parkovna struktura)
7. vrtno-urbani objekat ili jedinica ili struktura (može vrt, vrtna jedinica ili vrtno-rezidencijalna struktura)
8. pejzažno-arhitektonski artefakt (može i pejzažno-urbani artefakt)
9. pejzažno-arhitektonsko delo ili ostvarenje (može i pejzažno-urbano delo ili ostvarenje)
10. pejzažno-arhitektonska tvorevina (može i pejzažno-urbana tvorevina)
11. sistem pejzažno-arhitektonskih struktura ili celina (može i sistem pejzažno-urbanih struktura ili celina)
12. sistem pejzažno-arhitektonskih objekata ili jedinica (može i sistem pejzažno-urbanih objekata ili jedinica)
13. pejzažno-arhitektonsko-urbani sistem
14. pejzažno, parkovno, vrtno ambijentalna celina

15. izgradnja pejzažno-arhitektonskih struktura, objekata (može izgradnja pejzažno-urbanih objekata, struktura...)
16. planiranje pejzažno-arhitektonskih objekata, struktura (može planiranje pejzažno-urbanih objekata, struktura...)
17. projektovanje pejzažno-arhitektonskih objekata, struktura (može projektovanje pejzažno-urbanih objekata, struktura...)
18. Idejni ili glavni pejzažno-arhitektonski projekat parka, projekat skvera, vrta, itd.

## **Nepravilne pojmovne odrednice**

1. gradsko ili urbano zelenilo
2. prirodna dobra
3. zelena površina, zelenilo
4. javna, slobodna, zelena površina
5. javna parkovska površina
6. zelena površina poslovnog objekta
7. zelena površina
10. prirodna tvorevina
11. sistem zelenih površina
12. sistem gradskog zelenila
13. sistem zelenih površina
14. zelena ili otvorena površina
15. ozelenjavanje
16. planiranje zelenih površina
17. projektovanje zelenih površina
18. projekat zelene površine, projekat zelenila, hortikulturalni projekat, projekat ozelenjavanja

## **Slike**

**Slika 1** Publikacija „Zelenilo Beograda“, Beograd, 2006.

**Slika 2** Publikacija „Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.“, Beograd 2008

**Slika 3** Potez danas degradiranih, a u evidenciji kulturnih dobara i plansko-urbanističkoj dokumentaciji nepoznatih secesijskih predvrtova u Krunskoj ulici u Beogradu

**Slika 4** Restitucija, rekompozicija ili replika? secesijskog predvrtu u Beogradu na uglu Krunske i Prote Mateje Nenadovića (2004.g.)

**Slika 5** Planirani, projektovani i građeni Akademski park u Beogradu zaštićen kao prirodno dobro – Šta je tu delo prirode ili prirodna tvorevina?

**Slika 6** Projektovani i planski izgrađen rezidencialni kraljevski kompleks dvoraca i Dvorske bašte sa ornamentalnom strukturom – danas Skupštine grada i rezidencije predsednika Republike Srbije u ulici Srpskih vladara – šta je tu delo prirode ili prirodna tvorevina?

**Slika 7** Planski izgrađen Gradski park u Vršcu – deo degradiranih i zapuštenih ornamentalnih struktura sa fontanom i okolnim ambijentom (foto 2006. g.) – šta je tu delo prirode?

**Slika 8** Stari dvor Mitropolije karlovačke u Sremskim Karlovциma sa rezidencialno-parkovnom strukturom poznatom kao prva Mitropoljsko-patrijaršijska dvorska bašta iz 1720. g.; Njena evidentna i poznata stilsko-gradičelska, rezidencialno-ambijentalna i spomeničko-kulturna svojstva nisu vrednovana i zato je nepoznata kao kulturno dobro

## Reference

1. Čumi Bernard (Tschumi Bernard) (2004.), Arhitektura i disjunkcija, AGM, Zagreb.
2. Ćerimović LJ. Velimir (1994.), Kulturno-parkovno nasleđe Beograda, Zbornik radova sa Savetovanja „Zelenilo u urbanističkom razvoju Beograda“ (23.-24. 11.1994. g.), Udruženje inženjera Beograda, Beograd.
3. Ćerimović LJ. Velimir (2003.), Obnova duhovnih, graditeljskih i pejzažnih vrednosti Vojvodine, Monografija II sa Međunarodne eko-konferencije 2003. „Žaštita životne sredine, gradova i prigradskih naselja“ (24.-27.09.2003. g.), Ekološki pokret grada Novog Sada, Novi Sad.
4. Ćerimović LJ. Velimir (2005.), Edemski vrt Beograda, „Večernje novosti“- beogradsko izdanje-dodatak Kultura, Godina LII, 07. septembar 05.g.
5. Ćerimović LJ. Velimir (2005.), Pola veka za Evropom, „Večernje novosti“- beogradsko izdanje-dodatak Kultura, Godina LII, 30. novembar 05.g.
6. Ćerimović LJ. Velimir (2006.), Kulturno-parkovno nasleđe Srbije, Zbornik radova sa Konferencije „Prirodni resursi – osnova turizma“ sa međunarodnim učešćem (17.-19.04.2006. g.), Pokrovitelj Konferencije – Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije, Časopis „ECOLOGICA“ – Posebno tematsko izdanje, Broj 12. – Godina XIII, Beograd.
7. Ćerimović LJ. Velimir (2006.), Planski dokumenti, terminologija, legislativa i kulturno-parkovno nasleđe, Zbornik radova sa simpozijuma "Rekonstrukcija i revitalizacija grada" (21.-22. 11 .2006. g.), Društvo urbanista Beograda, Beograd.
8. Ćerimović LJ. Velimir (2007.), Pravoslavna crkvena porta u prвoprestolničkoj Arhiepiskopiji Mitropolije karlovačke – razvoj i tipologija oblika, neobjavljena doktorska disertacija, Biblioteka FTN – Departman za arhitekturu i urbanizam Univerziteta u Novom Sadu.
9. Ćerimović LJ. Velimir (2007.), Štete zbog uvrežene i neprimerene terminologije, Časopis za urbanizam, arhitekturu i dizajn «Arhitektura», Broj 109., Klub arhitekata & Arhitektonski forum, Beograd – Podgorica januar 07.g.
10. Ćerimović LJ. Velimir (2007.), Ekourbana (ne)kultura i globalno zagrevanje, Časopis za urbanizam, arhitekturu i dizajn «Arhitektura», Broj 115., Klub arhitekata & Arhitektonski forum, Beograd – Podgorica juli 07.g.
11. Ćerimović LJ. Velimir (2007.), Sremski Karlovci i Dalj – prestolni centri Karlovačke mitropolije, Izdavački fond Arhiepiskopije Beogradsko- karlovačke & Udruženje Srba iz Hrvatske, Beograd.
12. Ćerimović LJ. Velimir (2007.), Ekourbana (ne)kultura ugrožava kvalitet vazduha u urbanim sredinama, Zbornik radova sa XXXV savetovanja sa međunarodnim učešćem „Žaštita vazduha 2007“- kvalitet vazduha u zaštiti životne sredine (6.-7.11.2007.g.), Privredna komora Srbije – Odbor za zaštitu životne sredine i održivi razvoj, Društvo za čistoću vazduha Srbije; Pokrovitelji Ministarstvo nauke Republike Srbije i Ministarstvo zaštite životne sredine Republike Srbije, Beograd.
13. Ćerimović LJ. Velimir (2008.), Plansko-urbanistička terminologija na štetu ekourbanih resursa, Knjiga apstrakata i Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije "Životna sredina danas" (21.-23.04.2008. g.), Pokrovitelj Ministarstvo nauke Republike Srbije, Časopis „ECOLOGICA“ – Posebno tematsko izdanje, Broj 16. – Godina XV, Beograd.
14. Ćerimović LJ. Velimir (2008.), Kulturno-parkovno nasleđe Srbije kao vredan graditeljsko-urbani i eko-turistički resurs, Zbornik sa Prvog kongresa eko-turizma Srbije (Iriški venac 13.-15.10.2008. g.), Ekološki pokret Sremska Mitrovica – Centar za razvoj eko i ruralnog turizma, Sremska Mitrovica.
15. Ćerimović LJ. Velimir (2008.), Pseudourbanizacija ugrožava kvalitet vazduha u gradovima i naseljima Srbije, Zbornik radova sa Međunarodnog stručno-naučnog skupa „Kvalitet zaštite vazduha 2008“ (20.-21.10.2008. g.), Privredna komora Srbije – Odbor za zaštitu životne sredine i održivi razvoj i Društvo za čistoću vazduha Srbije, Beograd.
16. Ćerimović LJ. Velimir (2008.), Očuvanje i zaštita postojećeg – danas još nepoznatog kulturno-parkovnog nasleđa u uslovima globalnih promena, Treća regionalna konferencija o integrativnoj zaštiti „Očuvanje kulturnog i prirodnog nasljeđa u uslovima globalnih promjena“ (3.-4.11.2008.g.); Pokrovitelji Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija – Evropski centar za mir i razvoj Beograd & Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske Banja Luka & Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa Banja Luka & Grad Banja Luka, Banja Luka.

17. **Ćerimović LJ. Velimir (2008.)**, Plansko-urbanistička i zakonodavna terminologija u funkciji pseudourbanizacije, Zbornik radova sa Simpozijuma „Nova urbanost – integracija dezintegracija grada?” (27.-28.11.2008.g.), Društvo urbanista Beograda, Beograd.
18. **Đukanović Zoran, Lalović Ksenija, Milić A. Vladimir, Mitrović Biserka (1994.)**, Problemi u urbanističkom planiranju zelenih površina u novijim naseljima u Beogradu, Zbornik radova sa Savetovanja „Zelenilo u urbanističkom razvoju Beograda”, Udruženje inženjera Beograda, Beograd.
19. **Korać Jasna (2004.)**, Stari parkovi Banata, Izdavačka kuća Draganić & Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd.
20. **Milanović Hranislav (2006.)**, Zelenilo Beograda, JKP „Zelenilo-Beograd“, Beograd.
21. **Mladenović Ivica**, Nova srpska arhitektura, Projekat Rastko – Istorija srpske kulture, [http://www.rastko.org.rs/isk/isk\\_16.html](http://www.rastko.org.rs/isk/isk_16.html)
22. **Nedeljković Rastimir – Yves (2006.)**, Tragovi kulture u predelu – poruke sprega čoveka i prirode, Zbornik radova Prve regionalne konferencije o integrativnoj zaštiti „Kulturni pejzaž – savremeni pristup zaštiti kulturnog i prirodnog nasleđa na Balkanu”, ECPD Univerziteta za mir UN, Banja Luka – Beograd.
23. **Nikezić Zoran (2007.)**, Građena sredina i arhitektura, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
24. **Petovar Ksenija (2003.)**, Urbana sociologija – naši gradovi između države i građana, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
25. **Princ Diter (Printz Dieter) (2006./2008.)**, Urbanizam, Svezak 1. i 2., T.-knjiga&Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
26. **Stevović Svetlana & Vasilski Dragana (2008.)**, Ozelenjavanje i hidrotehnicko rešenje ravnih krovova i fasada u funkciji ekološke ravnoteže urbanih sredina, Zbornik radova sa Simpozijuma „Nova urbanost – integracija dezintegracija grada?” (27.-28.11.2008.g.), Društvo urbanista Beograda, Beograd.
27. **Šćitaroci Obad Mladen (1992.)**, Hrvatska parkovna baština – zaštita i obnova, Školska knjiga, Zagreb.
28. **Šekarić Branka (2006.)**, Koncept kulturnog pejzaža u kontekstu očuvanja kulturnog i prirodnog nasleđa, Zbornik radova Prve regionalne konferencije o integrativnoj zaštiti „Kulturni pejzaž – savremeni pristup zaštiti kulturnog i prirodnog nasleđa na Balkanu”, ECPD Univerziteta za mir UN, Banja Luka- Beograd.
29. **Vujičić Dragan (2006.)**, Očuvanje i obnova parkova i parkovske umetnosti u rekonstrukciji i revitalizaciji grada, Zbornik radova sa simpozijuma „Revitalizacija i rekonstrukcija grada“ Društvo urbanista Beograda, Beograd.
30. **Vučenović Svetislav (1994.)**, Urbano nasleđe između razgradnje i obnove, Savetovanje „Prostorno i urbanističko planiranje i graditeljsko nasleđe“ (19.-20.03.1992. g.), Glasnik Društva konzervatora Srbije, Broj 18., Beograd.
31. **Zaštićena prirodna dobra Beograda – zapis 2008.**, Grad Beograd – Gradska uprava – Sekretarijat za zaštitu životne sredine i Zavod za zaštitu prirode Srbije, Beograd.
32. **Nacrt zakona o zaštiti i unapređivanju zelenih površina**, Uprava za zaštitu životne sredine, oktobar 2006. g. <http://www.ekoserb.sr.gov.rs>
33. **Zakon o planiranju i izgradnji**, Službeni glasnik R. Srbije, broj 47/2003.
34. **Zakon o zaštiti životne sredine**, Službeni glasnik R. Srbije, broj 35/2004.
35. **Zakon o kulturnim dobrima**, Službeni glasnik, R. Srbije, broj 71/94.
36. **Generalni plan “Beograd 2021”.**, Službeni glasnik R. Srbije, broj 27/2003.
37. **Generalni urbanistički plan grada Sremskih Karlovaca**, „Urbanizam“ Zavod za urbanizam Novi Sad, Novi Sad 1994. g.
38. <http://www.mtsmondo.com/news/vesti/storyPrnt.php?vest=106914>